

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE
EĞLENCE ARAÇLARI

Yüksek Lisans Tezi

Semiha ATMACA

Danışman

Prof. Dr. Fahri SAKAL

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Semiha ATMACA tarafından, **Prof. Dr. Fahri SAKAL** danışmanlığında hazırlanan “**İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 14.2.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ Samsun Üniversitesi Eskiçağ Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Fahri SAKAL Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. İsrail BALCI Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐

Hayır ☒

06 / 01 / 2023
Semiha ATMACA

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 03/01/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 18

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

06 / 01 / 2023
Prof. Dr. Fahri SAKAL

ÖZET

İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI

Semiha ATMACA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Aralık/2022
Danışman: Prof. Dr. Fahri SAKAL

“İlk Dönem İslam Tarihinde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları” konulu tez çalışmamız, Hz. Peygamber (sav) döneminden Emevîler ve Abbâsîler’e kadar uzanan tarihi süreçte çocuk oyunları ve eğlence araçlarını kapsamaktadır. Çalışmamızın amacı, “İlk Dönem İslam Tarih’inde Çocuk Oyunları”nı tespit etmektir.

Bir başka amacımız ise Hz. Peygamber’in örneğinde İslam’ın çocuk oyunlarına bakışını değerlendirmektir.

Araştırmamızdan elde edilen sonuçlara göre İslam’ın ilk yıllarında oynanan çocuk oyunları ve eğlence araçlarının bazılarının günümüze kadar gelmiş olması ve bütün ayrıntılarının bilinmesine rağmen çocukların oyun dünyasından uzak olduğu görülmüştür. Bu oyunların çocukların dünyasına yeniden kazandırılması için sonuç bölümünde bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çocuk oyunları, Hz. Peygamber, İslam, Oyun ve eğlence.

ABSTRACT

CHILDREN’S GAMES AND ENTERTAINMENT TOOLS IN THE FIRST PERIOD ISLAMIC HISTORY

Semiha ATMACA
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Islamic History and Art Department
Master, December/2022
Supervisor: Prof. Dr. Fahri SAKAL

Our thesis on “Children's Games and Entertainment Tools in the Early Islamic History” It covers children's games and entertainment tools in the historical process from the time of the Hz. Prophet (sav) to the Umayyads and Abbâsîds. The aim of our study is to remind the children's games of the Hz. Prophet's period, to determine their applicability in today's conditions and to ensure that children take part in the game world.

Another aim of ours is to evaluate the view of Islam on children's games in the example of the Prophet.

According to the results obtained from our research, it has been determined that although children's games and entertainment tools played in the first years of Islam have survived until today, there is not enough environment for many games and these games remain in the background due to children's television and internet addiction. Some suggestions have been presented to reintroduce these games to the world of children.

Keywords: Hz. Prophet, Children's games, Games and entertainment, Islam

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Oyunun çocuğun hayatında önemli bir yeri olduğu, fiziksel ve zihinsel gelişimini ciddi oranda etkilediği herkes tarafından bilinmektedir. Çalışmada Hz. Peygamber döneminden Abbâsîler'e kadar uzanan çocuk oyunları ve eğlence araçları ele alınmış, bu oyun ve araçlarının çocuklara sağladığı fayda ve zararları tespit edilerek dikkatlere sunulmuştur.

Bilgi ve tecrübeleriyle tez çalışmamda yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Fahri SAKAL'a; çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın her aşamasında desteklerinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Metin YILMAZ'a; tez çalışması boyunca maddi-manevi yardımlarından dolayı, her türlü anlayış ve desteğiyle yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Semiha ATMACA

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Metodu	4
2. OYUN VE EĞLENCE KAVRAMLARI, OYUN VE EĞLENCENİN ÇOCUĞUN HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	5
2.1. Oyun ve Eğlence Kavramları.....	5
2.2. Çocukların Eğitiminde Bir Kaynak Olarak Oyun	7
2.3. Çocuğun Gelişiminde Oyunun Önemi.....	7
2.4. Çocuğun Ahlâkî Gelişiminde Oyunun Değeri.....	8
2.5. Oyunun Çocuğun Psikolojik Gelişimine Etkileri.....	8
2.6. Oyun Çocuğun Önemli Haklarından Biridir.....	9
3. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI	11
3.1. Hz. Peygamber'in Çocuk Terbiye Metodunda Oyunun Önemi.....	11
3.2. Hz. Peygamber'in Çocuklara Karşı İlgisi.....	12
3.3. Hz. Peygamber'in Torunlarının Oynadığı Oyunlara İştiraki	13
3.3.1. Deve Oyunu.....	14
3.3.2. Torunlarla Tırmanma Oyunu	14
3.3.3. Torunların Minbere Çıkışı.....	14
3.3.4. Torunlarla Birlikte Secde.....	15
3.3.5. Hasan'a Sarılış	15
3.3.6. Hüseyin'le Yakalamaca	16
3.3.7. Hz. Peygamber'in Hasan ile Hüseyin'i Sarması.....	16
3.4. Hz. Peygamber'in Sahâbe Çocuklarına İlgisi	17
3.5. Hz. Peygamber'in Gençler ve Çocuklarla Şakalaşmaları.....	17
3.5.1. Horoz ve Bilal.....	18
3.5.2. Dişi Deve Yavrusu	18
3.5.3. Zeytin Çekirdeği	18
3.5.4. Çocuklar Dilinin Kızılığını Görünce Çok Gülerlerdi	19
3.5.5. Su Oyunu.....	19
3.5.6. İki Kulaklı	19
3.5.7. Üzüm Salkımı	19
3.5.8. Enes'cik.....	20
3.6. İslam'ın İlk Yıllarında Oyun Araçları ve Özellikleri.....	20
3.7. Hz. Peygamber Döneminde Yetenekleri Geliştirmeye Yönelik Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları	20
3.7.1. Atıcılık	21
3.7.2. Kısa Mızrak (Harbe) Oyunu	22
3.7.3. Koşu.....	23
3.7.4. Binicilik.....	24
3.7.5. Yüzme.....	24
3.7.6. Güreş.....	25
3.7.7. Ağırlık Kaldırma	26
3.7.8. At ve Deve Yarışları	26

3.8. Hz. Peygamber Dönemi Geleneksel Çocuk Oyunları.....	27
3.8.1. Salıncak.....	27
3.8.2. Aşık Atma	28
3.8.3. Bebek Oyunu	28
3.8.4. Toprakla Oynama.....	29
3.8.5. Topaç Oyunu	30
3.8.6. Ceviz Oyunu.....	30
3.8.7. Bilye Oyunu.....	30
3.8.8. Top Oyunu.....	30
3.8.9. Fiyal (Kum Oyunu)	31
3.8.10. Çelik Çomak Oyunu	31
3.8.11. Tekerleme/Dahdah.....	32
3.8.12. Taşla Oynama	32
3.8.13. Uçurtma Oyunu.....	32
3.8.14. Tahterevliye Binme	33
3.8.15. Fırıldak.....	34
3.8.16. Dokuz Taş Oyunu.....	34
3.8.17. Saklambaç.....	35
3.8.18. Tura Oyunu.....	35
3.8.19. Kuşlarla Oynama.....	36
3.8.20. Avuç Açtırma/Sıkma	36
3.8.21. Mitessa/ Bir Nevi Top Oyunu	36
3.8.22. Azm-ı Vedah (Beyaz Kemik) Oyunu	36
3.8.23. Bûhâ Oyunu	37
3.8.24. Ci'râ Oyunu	37
3.8.25. Karga Oyunu.....	37
3.8.26. Kaydırak Oyunu	37
3.8.27. Cümmâh Oyunu (Ok Oyunu).....	38
3.8.28. Tahta Kılıç Oyunu	38
3.9. Hz. Peygamber'in Hoş Görmediği Oyunlar	38
4. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN'İN ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCELERİNE BAKIŞI	40
5. EMEVÎLER VE ABBÂSİLER DÖNEMİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI.....	43
5.1. Emevîler Dönemi Çocuk Oyunları Ve Eğlence Araçları	43
5.1.1. Satranç Oyunu.....	44
5.1.2. Tavla	45
5.1.3. At ve Deve Yarışları.....	46
5.1.4. Avcılık	46
5.1.5. Mizah	47
5.1.6. Ok Atıcılığı.....	47
5.1.7. Güreş.....	47
5.1.8. Yüzme	47
5.1.9. Hayvanlarla Oynama	48
5.1.10. Çevgân Oyunu (Savlecân).....	48
5.2. Abbâsîler Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları	49
5.2.1. At Yarışları	49
5.2.2. Güvercin Yarışları	49
5.2.3. Güreş.....	50
5.2.4. Yüzme	50
5.2.5. Satranç	51
5.2.6. Polo Oyunu	52
5.2.7. Bukayrî Oyunu (Kum ve Toprakla Oynama)	52
5.2.8. Hatra Oyunları	52
5.2.9. Dara Oyunu (Vur/Kaç Oyunu).....	53
5.2.10. Şahma Oyunu.....	53

5.2.11. Dubaraka Oyunu (Gelin Oyunu)	53
5.2.12. Cunnâbi Oyunu (Sepet Oyunu)	53
5.2.13. Bebek Oyunları	53
5.2.14. Tahtadan At Oyunu	54
5.2.15. Fındık Kabuğu Oyunu	54
6. KUR'AN-I KERİM VE HADİS-İ ŞERİFLERDE OYUN VE EĞLENCE.....	55
6.1. Oyun ve Eğlenceyle İlgili Ayetler	55
6.2. Oyun ve Eğlenceyle İlgili Hadisler.....	56
SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA	59
ÖZGEÇMİŞ.....	65

SİMGELER VE KISALTMALAR

b.	: İbn (Oğul)
bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ra.	: Allah ondan razı olsun
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk	: Tahkik
yy	: Basım Yeri Yok
ty	: Basım Tarihi Yok

1. GİRİŞ

İnsan hayatının önemli bir safha olan çocukluk, bireyin zihinsel yeteneklerinin ve kişiliğinin şekillendiği, hayatında iz bırakacak davranışların ciddi oranda belirginleştiği bir süreci ifade eder. Uzmanlar, kişinin daha sonraki hayatını derinden etkileyecek kazanımların olduğu çocukluk döneminin sağlıklı geçmesi durumunda, kişiliğinin çok daha güçlü olacağını, sağlıklı bir çocukluk dönemi için de oyunun şart olduğunu söylerler. Çünkü çocuk oyunda, yeteneklerini ortaya çıkarır¹, duygularını yönetmeyi öğrenir, el becerilerini geliştirir; paylaşma, doğru sözlü ve adaletli olma, yardımlaşma gibi pek çok kavramı anlamaya çalışır. Bundan dolayı çocuğun en önemli işi ve tek uğraşı oyundur² denebilir.

Çocuğun kendini tanımaya başladığı, olayları anlamlandırdığı, öğrendiklerini uyguladığı bir saha olan oyun, çocuk için hayati değer taşır. Bu nedenle çocukluğunda oynamayan insan yoktur. Zengin, fakir, hür, köle, zenci, beyaz hangi sınıftan olursa olsun doğan her çocuk kendi imkânları ölçüsünde oynayacak bir şeyler bulmuş, kendine oyun kurmuş, hayallerini bu oyunlarla büyütmüştür.³

İnsanı hayatın merkezine alan, ona ayrı bir değer atfeden İslâm dini, Hz. Peygamber'in şahsında insanla ilgili bütün detayları işlemiştir. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de, "Yemin olsun ki, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok anan kimseler için Allah'ın Resûlü'nde güzel bir örnek vardır"⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in hayatına bu perspektiften bakıldığında çocuklarla ilgili çok sayıda örneği görmek mümkündür.

Allah Resûlü'nün de küçükken oynadığı oyunlar vardır. Bir gün Medine'de Benî Adî surlarında dolaşırken aklına bu surlarda oynadığı günler gelir ve o günkü hatırasını şöyle anlatır: "Küçükken ben ve Üneyse adında bir kız, bu surların üzerinde oynardık. Dayılarımın çocuklarından bazılarıyla buraya konan kuşları uçururduk."⁵ Başka bir rivayette de Hz. Peygamber'in arkadaşlarıyla oynadığı "azm-i

¹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 1994, s. 67.

² Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s. 66.

³ Cengiz Gökşen, "Oyunların Çocukların Gelişimine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları", *A. Ü. Tükiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (TAED) 52, Erzurum, 2014, s. 233.

⁴ Ahzap, 33/21.

⁵ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el- Kâtib el Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. I, Dâru Sâdır, Beyrût 1957, s. 93.

vedah'⁶ adı verilen oyundan söz edilir. Oyunda beyaz bir kemik, gecenin karanlığında olabildiğince uzağa atıldıktan sonra çocuklar iki gruba ayrılarak kemiği aramaya başlardı. Kemiği hangi grup bulursa oyunu o kazanırdı. Oyunu kaybeden grup kazananları, kemiğin bulunduğu yerden fırlatıldığı yere kadar sırtlarında taşırlardı⁷. Oyunlardaki bu doyumsuz anları her çocuk gibi Peygamberimiz de yaşamıştır.

Oyunun bir başka güzel yanı da, anne babaların çocuklarına kazandırmak istedikleri davranışları öğretme alanı olmasıdır. Bu nedenle ebeveynlerin oyunu fırsata çevirmeleri önemlidir. Öğretmek istedikleri davranışı çocuğun oyununa müdahil olarak yapabilirler. Örneğin diş fırçalama, elleri yıkama, kıyafetlerini toplama, ödevleri vaktinde yapma gibi pek çok alışkanlığı kazandırmak için çocukların oyunla bu etkinlikleri tecrübe etmeleri sağlanır. Ebeveynle birkaç kez yapılan egzersizler daha sonra çocukta davranışa dönüşür.

İslam âlimlerinden İmam-ı Gazzâlî, “oyundan men edilen çocuğun kalbinin ölüp zekâsının söneceğini, daima dertli ve sıkıntılı olacağını” ifade eder.⁸ Bu sözüyle Gazzâlî, çocuğun eğitiminde oyunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Çünkü oyun çocuğun hafızasını yeniler, öğrenme azmini artırır, kendindeki negatif enerjiyi atmaya yardımcı olur. Böylece çocuk ders yapmaya hazır hâle gelir. Bundan dolayı atalarımız “Oynamayan tay, at olmaz” demişlerdir.

İbn Sînâ da: “2-6” yaş döneminde çocuğun oyun ihtiyacı çoğalır. Bu dönemde çocukların istekleri dikkate alınmalı, arzuları yerine getirilmelidir. Çocuk yaşlarda oyun zaruridir. Ancak on dört yaşından sonra azaltılması gerekir”⁹ der. Yine başka bir rivayette, İbn Sînâ’nın küçükken oyun oynamayı çok sevdiği anlatılır. Bir gün oyun oynarken yaşlı bir adamın oyunun kendisi için lüzumsuz bir iş olduğunu söylemesi üzerine şöyle demiştir: “Her dönemin bir gereği vardır. Çocukluk döneminin gereği de oyundur.”¹⁰ cevabını vererek, oyunun çocuğun hayatındaki yerine dikkatleri çekmiştir. Atalarımız “Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz” diyerek çocukla oyun arasındaki bağı dile getirmişlerdir.

⁶ Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr, *Kitâbu l-Hayevân*, thk. İbrahim Şemseddin, II, Müessesetü'l-'ala, Beyrût 2003, s. 404.

⁷ Nebî Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları İstanbul 2007, ss. 15-16.

⁸ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, C. 3, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, Ankara 1963, s. 59.

⁹ Yahya Akyüz, “İbn Sînâ’nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Dergipark*, 15/1, 1982, s. 1.

¹⁰ Akyüz, “İbn Sînâ’nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Dergipark*, 15/1, 1982, s. 1.

1.1. Araştırmanın Konusu

Çocuk oyunları insanlık tarihi kadar eskidir. Her asrın ihtiyacına göre şekil alan oyun ve oyuncaklar, temelde aynı işlevi görse de kullanım amaçları zamanla farklılık göstermiştir. Örneğin; bundan çağlar öncesinde oku bir savunma aracı atı da binek olarak öğrenen çocuk, oyunlarında bu motifleri işleyerek büyümüştür.

Hiz. Peygamber döneminde oyun ve oyuncağın temel ilkeleri belirlenirken, Hulefâ-i Râşidîn döneminde uygulamalara dikkat edilmiş, Emevîler döneminde oyun ve eğlencedeki çeşitlilik had safhaya ulaşmış, Abbâsîler’de oyuncakların teknolojik gelişimi, hız kesmeden devam etmiştir.

Bu nedenle araştırma konumuzu, Hiz. Peygamber döneminden itibaren Abbâsîler Dönemi sonuna kadar uzanan tarihi süreçteki çocuk oyunları ve eğlence araçları oluşturmaktadır. Nitekim Hiz. Peygamber, oyun ve oyuncakta faydalı ve zararlı olan durumları, Müslümanların dikkatine sunmuş, hayatın içinden birçok örnekle ümmetine rol model olmuştur. Ayrıca Hiz. Peygamber’in çocuklarla iletişiminin doğru anlaşılması, hangi oyunlara teşvik edip hangilerini yasakladığının bilinmesi bizim için elzemdir. Bu nedenle Resulullah döneminden Abbâsîler’in sonuna kadar oynanan çocuk oyunları, oyuncakların niteliği ve bu oyuncakların günümüz şartlarında çocukların oyun dünyasına kazandırılabilmesi, çalışmamızın konu başlıklarını oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Özellikle İslâm’ın ilk yıllarını kapsayan Hiz. Peygamber Dönemi oyun ve oyuncakların aldığı rol; çocuğun inanç, ahlâki, psikolojik ve fiziksel gelişimine etkileri ve İslâmî kimlik kazanması bakımından çok önemlidir. Bu nedenle ele aldığımız oyunların, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine etkileri bakımından rolü, araştırmamızın asıl amacıdır.

Yine Resûlallah’tan sonra Hulefâ-i Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler döneminin sonuna kadar uzanan tarihi süreçte, çocuk oyunları ve eğlence araçları ele alınacaktır. Burada fetihlerle genişleyen İslam coğrafyasının, yeni kültür ve medeniyetlerle etkileşimi sonucu çocuk oyunlarındaki değişimlerin değerlendirilmesi bir başka amacımızdır.

1.3. Araştırmanın Metodu

Çalışmanın konusu İslâm tarihiyle ilgili olması hasebiyle, ilk olarak İslâm tarihi kaynaklarında literatür taraması yapıldı. Kur'ân-ı Kerîm, Hadis kitapları, ilk dönem tarihi kaynaklarının yanında, muahhar Tarih ve Siyer kaynakları, makaleler, ansiklopedi maddeleri ve sözlüklere başvuruldu. İbn Manzûr'un Lisânü'l-'Arabî'l-Muhît adlı eserinden, Türkçe sözlükten faydalanıldı. Tarihi eserlerden bilgi verilirken veya alıntı yapılırken dipnot verildi. Bu kaynaklarda bulunamayan bilgiler muahhar tarih kitaplarında bulunarak kaynak gösterildi.

Çalışma altı bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümü giriş; ikinci bölümü kavramsal çerçeve çocuğun oyunla ilişkisi; üçüncü bölümü Hz. Peygamber dönemi çocuk oyunları ve eğlence araçları; dördüncü bölümü Hulefâ-i Râşidîn'in çocuk oyun ve eğlencelerine bakışı, beşinci bölümü ise Emevî ve Abbâsîler döneminde çocuk oyunları ve eğlence araçları, altıncı bölümü Kur'an-ı Kerim ve hadislerde oyun ve eğlence kavramları oluşturmaktadır.

2. OYUN VE EĞLENCE KAVRAMLARI, OYUN VE EĞLENCENİN ÇOCUĞUN HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Oyun ve Eğlence Kavramları

Oyun kelimesinin zengin anlam içeriği; pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş, bu nedenle farklı disiplinler tarafından da incelenmiş, bu durum özellikle çocuk oyunlarının tarifinde çeşitliliğin artmasına neden olmuştur. Tanımlara bakıldığında Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe sözlüklerde “oyun” kavramına kapsamlı bir açıklama getirilmiştir. Bu anlamda oyun kelimesi, “vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence, beden ve kafaca, yetenekleri geliştirmek için çevikliğe dayanan her türlü yarışma, şaşkınlık uyandıran hüner” şeklinde tarif edilmektedir.¹¹ Oyunun Arapça’da karşılığı “la’b”¹² kelimesidir. Bir de eğlence anlamında “lehv”¹³ kelimesi vardır. “La’b” ve “lehv” kelimeleri birbirinin karşılığı olarak kullanılsa da “lehv” kelimesi daha kapsamlı olarak kullanılmaktadır.¹⁴ “İnsanın arzu, istek, sevinç ve mutluluk gibi duygularını coşturan eğlence ve oyun türü”nü lehv olarak ifade eden İbn Manzûr, bu kelimenin bazı âlimlerce “nikâh” olarak değerlendirildiğinden bahseder.¹⁵ Yine Arapça’da, el-lu’be kelimesi “oyun oynanan şey, oyuncak”; mel’ab kelimesi de “oyunun oynandığı yer, mekan” anlamında kullanılmaktadır.¹⁶

Kuran-ı Kerim’de yirmi yerde geçen “la’b” (oyun)¹⁷ kelimesi, insanı aldatan geçici dünya hayatını anlatır. Ankebût sûresi’nde ise “İnsana başka şeyleri unutturup onu oyalayan” manasında “lehv” (eğlence) kelimesiyle “la’b” (oyun)¹⁸ kelimesi peş peşe kullanılmıştır. Başka bir ayette “oyun, eğlence ve alay” manasında “hüzûv”¹⁹ kelimesi kullanılmıştır. Bu ayetlerdeki oyun ve eğlence ifadeleri; dünya hayatına dalıp başka işleri unutma, alay etme, oyalanma gibi manalara gelmektedir. Yûsuf suresi 11. ve 12. âyetlerde “Onlar dediler ki: Ey babamız! Onu yarın bizimle gönder

¹¹ Türk Dil Kurumu, “Oyun”, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 1526.

¹² Şemseddîn Sâmî, “l’ab”, *Kamûs-ı Türkî*, Şîfa Yayınevi, İstanbul 2012.

¹³ Nebi Bozkurt, “Eğlence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 483-488.

¹⁴ Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, s. 15.

¹⁵ İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-‘Arabi’l-Muhît*, C. I, Dâru’l Me’arif, Kahire, ty. s. 741.

¹⁶ er-Râğıp el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülkâki Güneç, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, 3.bas., İstanbul 2012.

¹⁷ Enâm, 6/32.

¹⁸ Ankebût, 29/64.

¹⁹ Bakara, 2/67.

ki yesin, oynasin. Muhakkak ki biz onu koruruz.”²⁰ buyrulur. Ayette geçen “oyun” kelimesi konumuzla ilgili olup Hz. Yûsuf’un çocukluğu gereği oyun oynaması anlatılır.²¹

“Çocuklarınıza ikramda bulunun ve onları iyi terbiye edin”²² buyuran Hz. Peygamber, oyunu bir terbiye metodu olarak kullanmıştır. Yine Câbir’in rivayet ettiği bir hadiste, çocukların oyun saatiyle ilgili önemli bir noktayı dikkatlerimize sunmaktadır. “Gece karanlığı olduğu vakit (akşamla yatsı arası) çocuklarınızın dışarı çıkmalarına izin vermeyin. Çünkü şeytanlar o zaman dağılır. Gecenin bir kısmı gittikten sonra (yatsıdan sonra) onları serbest bırakın.”²³ Burada “çocuğun dışarı çıkmaması” emri alimlerin çoğununa göre bir tavsiye olarak değerlendirilmiştir.

Gülmek, eğlenmek, neşeli vakit geçirmek insan için en tabi hallerdir. Nitekim Hz. Peygamber de gülmüş, güldürmüş, eğlencelere katılmış hem büyükler hem de çocuklarla hoş vakitler geçirmiştir. Hz. Peygamber’in bu tavrından, dengeli ve yerinde, İslâm ahlâkına uygun olmak kaydıyla oyun ve eğlenmenin, gülme ve güldürmenin herhangi bir sakıncası olmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber’in ehemmiyet verdiği konulardan biri de çocukların hayata uyum sağlamalarını ve sosyalleşmelerini, toplumun her halkasına dengeli bir şekilde temas etmelerini sağlamaktır.²⁴ Hz. Peygamber’in bu öğretileri çocuğu yaşadığı toplumda müstesna bir yere taşımıştır. Bu yüzdendir ki toplumsal faaliyetlerin önemli bir ayağı olan oyun ve eğlencelerde çocukların da yeri vardır.

Arapların en eski eğlence merkezlerinden biri panayırlardı. Haram aylarda (hürmete lâyık, savaşın yasak olduğu aylar) hareketlenen panayırılar²⁵ Arap toplumunda yaşam biçimine dönüşmüştü. Panayırılarda kışa ve hikâye anlatımları, şâir atışmaları, müzik eşliğinde danslı oyunlar, şarkı söyleme, edebiyat meclisleri, bayram eğlenceleri, sünnet törenleri, nişan merasimleri, düğünler, at ve deve yarışı, güreş, karşılama törenleri, mizah yaygın eğlence türlerindendi. Bu tür eğlence faaliyetleri, kişinin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasına,

²⁰ Yûsuf, 12/11-12.

²¹ Abbas Çelik, “Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi”, *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2004, s. 194.

²² İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, Edeb, 3.

²³ Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî, Eşribe, 22; Müslim b. el-Haccâc Ebû’l-Hüseyn b. Müslim el-Kuşeyrî, Eşribe, 97.

²⁴ İbrahim Canan, *Hz. Peygamber’in Sünnetinde Çocuk Terbiyesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 545.

²⁵ Ahmet Turan Yüksel, *İslâm’ın İlk Döneminde Ticârî Hayat*, İstanbul 1999, s. 18.

sosyalleşmesine yardımcı olmakla birlikte günün yorgunluğunu unutturan keyifli anlar olarak anlatılmaktadır.

2.2. Çocukların Eğitiminde Bir Kaynak Olarak Oyun

Çocuk oyunla, sürekli öğrenme halindedir. Doğru telkinler ve yönlendirmelerle hayatına doğruları alır. Tek başına oynadığı gibi arkadaşlarıyla da oynar. Yalnız oynadığı oyunlarda karşılaştığı problemi, tek başına çözmeye çalışır. Arkadaşlarıyla oynarken sorumlulukları daha da fazlaşır. Oyunda gruplaşmayı, sırayı, saygıyı, paylaşmayı, empati kurmayı ve daha birçok şeyi öğrenmektedir. Çocukluk döneminde öğrenmeyi her yönden etkileyen, aynı zamanda çocuğun hayatında önemli yer tutan oyun, okul öncesi dönemde etkin bir öğrenme aracıdır.

2.3. Çocuğun Gelişiminde Oyunun Önemi

Oyun çocuğun kendini en rahat ifade ettiği alandır. Kimseyle paylaşmadığı duygularını oyunla dile getirir, problemlerini kendisi çözmeye çalışır.²⁶ Aynı zamanda çocuk oyunda sevmek, nefret etme, mutlu olma, paylaşma, yardım etme gibi pek çok duyguyu öğrenir.²⁷ Öğrendiği bu duyguları önce oynadığı oyunda sonra da sosyal hayatında tepki olarak yansıtır. Bu nedenle oyun, çocuğun hayatında önemli bir deneyimdir.

Oyun çocuğun psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişiminde de çok etkilidir. Çocuk oyun oynarken hayaller kurar, taklitler yapar, pek çok meslekte kendine rol model edinir. Çocuk oyunda astronot gibi uzaya gider, doktor gibi ameliyata girer, usta gibi söker yapar. Bu esnada çocuğun kas sistemi gelişir²⁸, hayal dünyası genişler, psikolojik olarak özgürleşir ve kendi kanatlarıyla uçmaya başlar. Çocuk oyunda yaşadığı bu doyumsuz anlarda hayallerle gerçekler arasında bir bağ kurar. Böylece kendini diğer insanlardan ayıran davranışlarının farkına varmaya başlar.

Çocuğu anlamak ve tanımak için oyunu bir araç olarak görmek gerekir. Çünkü çocuk oyun esnasında kendisini gözlemleyen kişiye önemli ipuçları verir. Huzurlu ve problemi olmayan çocuklar kendilerini mutlu edecek ve eğlendirecek oyunları tercih ederken problem davranış gösteren çocuklar ya oyun oynamak istemezler ya da oyunlarında problemlerini yansıtır. Bu nedenle uzmanlar, sorunu anlamak,

²⁶ Haluk Yavuzer, *Anne Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s. 170.

²⁷ Mehibe Akandere, *Eğitici Okul Oyunları*, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 19.

²⁸ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, ss. 189-190.

problemi çözmek için oyun esnasında çocuğun takip edilmesi gerektiğini söylemektedirler. Çünkü çocuk duygularını oyunda açığa çıkarmaktadır.

Anne-baba çocuğuna değerleri öğretirken de oyun metodunu tercih etmelidir. Çünkü çocuk sözlü ifadeden bir şey anlamaz. Oyun esnasında örnek davranış sergilenerek çocuktan istenen şey, koşiliği ezilmeden ona öğretilmiş olur. Bu deneyim ortamında çocuk kendini de tanır.²⁹

Bu günün önemli problemlerinden biri de çocukların apartman hayatına mahkûm olmalarıdır. Dışarı çıkamadıkları için televizyon, internet oyunları ile vakit geçiren çocuklar, oynayacak, paylaşacak arkadaşları olmadığı için yalnızlaşırlar. Bu nedenle uzmanlar, üç yaşına gelen çocukların kreş veya anaokulu gibi sosyalleşebileceği ortamlara verilmeleri gerektiğini söylemektedirler.

Önceden sokaklar, çocuğun sosyalleşmesi, paylaşmayı öğrenmesi, düşe kalka oynayarak deneyim kazanması açısından önemli yerlerdi. Ancak günümüzde sokaklar, hem güvenlik endişesinden hem de oyun için uygun olmamasından dolayı, oyun için tercih edilmemektedir.

2.4. Çocuğun Ahlâki Gelişiminde Oyunun Değeri

Çocuğun oynadığı oyunlar, karakterinin şekillenmesinde ve ahlâki gelişiminde etkin rol oynar. Bu nedenle ebeveynlerin oyuncak seçiminde eğitici ve eğlendirici olmasının yanında ahlâki değerleri de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Hz. Peygamber insan onurunu incitici, haksız kazanç içeren, sağlığa zararlı, ahlaki değerleri hiçe sayan oyunlara izin vermemiştir. İnsan fitratına ve sağlığına uygun ahlaki gelişimine katkı sağlayan, eğlenceli, faydalı her oyunu da tavsiye etmiştir. Burada çocuk oyunlarının eğlenceli ve renkli olması kadar dini ve ahlâki motiflerin işlenmesinin de önemli olduğu anlaşılmaktadır.

2.5. Oyunun Çocuğun Psikolojik Gelişimine Etkileri

Oyun çocuğun dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlama olmadan içten gelen doğal bir davranış biçimidir. Çocuğun kim olduğunu anlamasına katkı sağladığı gibi keşif yapmasına da yardımcı olur. Bu sayede bilişsel, duyuşsal ve fiziksel tüm alanlarda gelişme kat ederek kendisiyle ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmayı

²⁹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2010, ss. 68-70.

öğrenir, hayatının önemli bir işlevini gördüğü için psikolojik olarak rahatlar. Akranlarıyla olan ilişkileri düzene girer.

Çocuğun hayatında oyunun, iyileştirici bir gücü vardır. Oyunun iyileştirici gücüyle mutlu olan çocuğun algıları açık olur, öğrenmeye ve kavramaya hazır hâle gelir. İşte çocuğun bu hali dikkate alınarak kendi sorumluluklarıyla ilgili yapılması istenen şeyler yaptırılabilir. Amaç, “Yatağını topla, kitaplarını kaldır, oyuncaklarını şuraya koy” gibi ifadelerle çocuğu mecbur kılmak değil yavaş yavaş sorumluluklarını öğrenmesine yardımcı olmaktır.

Çocuk; diğer çocuklarla oynarken sosyalleşir, yardımlaşmayı, paylaşmayı, problemleri birlikte çözmeyi, toplumsal kuralları ve ahlaki değerleri öğrenir. Trafikte ambulans, itfaiye gibi acil durum araçları geçerken yol vermek, otobüslerde yaşlı, hasta ve büyüklere yer vermek, sıra olan her yerde sırayı beklemek, başkalarına saygı göstermek, haksızlık yapmamak gibi birçok değeri arkadaşlarıyla oynarken öğrenir.

2.6. Oyun Çocuğun Önemli Haklarından Biridir

Bazı bilim insanları, çocuğun oyuna olan ihtiyacını gıdaya olan ihtiyacı gibi kabul ederler.³⁰ Bu nedenle oyun; dünyadaki bütün çocukların yeme, içme, uyuma gibi temel ihtiyaçlarından biri olması sebebiyle kanunlarla güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 31. Maddesi oyun hakkını, her ülke ekonomik ve politik şartlarına uygun şekilde çocuk oyunlarını geliştireceği ve koruyacağına söz verir³¹ şeklinde tanımlar. Bu maddeye göre çocukların oyun hakkı devletler bazında güvence altına alınmıştır. Ancak BMÇHK’ye göre³² çocukların oyun haklarına yeterli önceliği veren çok az sayıda ülke vardır.

Çocuğun hayat hakkı, güzel isim, terbiye, iyi bir eğitim alma, sünnet olma, velayet ve neseb³³ gibi temel hakları İslam hukukçuları tarafından kaleme alınmıştır. Bunlara ek olarak çocuğun bir de oyun hakkı vardır ki Hz. Peygamber bunu çocukların önemli bir ihtiyacı olarak görür. Sahâbeden bazı kişiler çocukların toprakla oynadığını görünce kızarlar. Hz. Peygamber “Bırakın onları, toprak

³⁰ Canan, Hz. Peygamber’in Sünnetinde Çocuk Terbiyesi, s. 159.

³¹ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*, Pegem Akademi, Ankara 2010, ss. 80-81.

³² R.Hodgkin/F.Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, Unicef, 2003, s. 4473.

³³ İbrahim Canan, “İslâm’ da Çocuk Hakları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, Haziran 1995, ss. 2-3.

çocukların baharıdır”³⁴ buyurur. Hz. Peygamber namaz kılarken torunu sırtına çıkıp oynamaya başladığında oyun bitinceye kadar başını kaldırmamıştır³⁵. Bu ve benzeri daha pek çok hadis, oyunun çocuk için önemli bir iş önemli bir hak olduğunu ortaya koyar. Hz. Peygamber’in uygulamalarına bakıldığında çocuğun bütün haklarının korunma altına alındığı görülmektedir.

³⁴ Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûruddîn ‘Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecme’u’z-zevâid ve menbe’u’l-Fevâid*, C. VIII, Dâru’l-kutubi’l-‘İlmiyye. Beyrut, 1408-1988, s. 159.

³⁵ Buhârî, Kitabu’s-Salat, 52.

3. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI

3.1. Hz. Peygamber'in Çocuk Terbiye Metodunda Oyunun Önemi

İnsan hayatının hiçbir ayrıntısını ihmal etmeyen İslam dinin, çocukluk gibi çok önemli ve hassas bir dönemi de ihmal etmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber'in çocukları çok sevmesi, onlarla şakalaşıp oyunlar oynaması ve onlara karşı son derece şefkatli olması³⁶ bunun en bariz göstergesidir. “Çocuğu olan, onunla çocuklaşsın”³⁷ buyuran Hz. Peygamber ebeveynlerin çocuklarıyla oynamalarını, onlara gerekli ilgiyi göstermelerini tavsiye etmektedir. Bir başka rivayette, “Küçüklerini sevmeyen, büyüklerini saymayan bizden değildir”³⁸ demesinden, büyükle küçük arasındaki denge unsurunun sevgi ve saygıya dayandığı anlaşılmaktadır.

İbn Miskeveyh, oyundan men edilip sadece dersle uğraşması istenen çocuğun kişilik problemi yaşayacağını söyler.³⁹ Çünkü oyun oynamayan çocuk negatif enerjisini atamadığı için mutlu olamaz, bedenen ve aklen yorgun olur, kendini derse veremez. Ancak oyunla fiziksel ve ruhsal doyuma ulaşan çocuk öğrenmeye hazır hale gelir. İbn Miskeveyh'in sözü eğitim açısından değerlendirildiğinde, oyunu, öğrenmeye yardımcı bir araç olarak görmek doğru bir yaklaşım olur. Nitekim çocuk bu araca istediği şekli verir, yaptığı işten keyif alır, öğrendikleri kalıcı hale gelir.

Râfi İbn Amri'l-Gıfârî çocuk yaşlarda aç olduğu bir gün, düşürüp yemek için hurma ağacını taşlamış, hurma sahibi bu duruma çok sinirlenmişti. Bu yüzden şikâyet etmek için Râfi İbn Amri'l-Gıfârî'yi Resûlallah'a götürmüştü. Resûlallah “Hurmayı neden taşladın yavrum? Bundan sonra hurmayı taşlama, yere düşenlerden ye” buyurarak onun başını okşamış ve “Allah'ım! Bu yavrunun karnını doyur”⁴⁰ diye dua etmiştir. Hz. Peygamber'deki bu nezaket ve incelik karşısında çocuk yaptığı yanlıştan vazgeçmiştir. Çünkü Allah Resûlü çocuğa kızmamış, onu azarlayıp cezalandırmamıştır. Ancak güzel bir tembih ve ardından samimi bir dua etmiştir.

³⁶ Bozkurt, “Oyun”, C. 34, ss. 15-16.

³⁷ İbn Mahled el-Attâr, Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahled b. Hafs ed-Dürî, *Ahbâru's-Sığâr*, nşr. Abdullah Kennûn, el-Akadehiyye, Rabat 1986, s. 135.

³⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, C. IV, İstanbul 1992, Birr, 15.

³⁹ Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetine Çocuk Terbiyesi*, s. 253.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, I-III, Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut 1988, Cihad 85.

Bu konuda Ebû Seleme'nin oğlu Ömer'in hatırası bir başka kıymet arz etmektedir. Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen Ömer hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Ben küçük bir çocuktum. Bir gün yemek yerken elimi yemek kabının her yerinde gezdirdim. Resûlallah, “Oğlum, yemeğe Allah'ın ismini anarak başla, sağ elinle sana yakın olan yerden ye” buyurdu. Bundan sonra ben yemeği besmele çekerek sağ elimle ve önümden yedim.”⁴¹

Burada çocuğun söylenen sözlerden etkilenmesinin, isteneni hemen yapmasının ardında Hz. Peygamber'in söylediği şeylerin kendisinin de yapıyor olması vardır. Nitekim sözlü ifade davranışla uyum sağladığında anlam kazanır.

3.2. Hz. Peygamber'in Çocuklara Karşı İlgisi

Hz. Peygamber, çocukları çok severdi. Onlara ilgi göstermeyenleri eleştirir, tepki gösterirdi. Akra' b. Hâbis bunlardan biriydi. Çocuklarına düşkünlüklerinden dolayı da Kureyş kadınlarını takdir etmiştir.⁴² Hz. Peygamber özellikle çocuklarla ilgili konularda hatalı davranışlarda bulunan sahâbeleri uyarmak için, onların bulunduğu ortamlarda çocukların başını okşamış, onları kucaklayıp, öpmüştür. O'nu torunlarını öperken gören Akra' b. Hâbis, “Benim on çocuğum var. Hiç birini öpmedim” demesi üzerine, Hz. Peygamber “Merhamet etmeyene merhamet edilmez” buyurmuştur.⁴³ Buradan Hz. Peygamber'in çocuklara karşı ne kadar hassas olduğu ve değer verdiği anlaşılmaktadır.

Resûlallah, Kureyş kadınlarının övgüye layık durumlarını “Deveye binen kadınların⁴⁴ en hayırlısı, Kureyş kadınlarının sâliha olanlarıdır. Nitekim onlar, küçüklüğünde çocuklarına çok düşkün ve şefkatlilerdi”⁴⁵ şeklinde ifade etmiştir. Hz. Peygamberin övgüsüne mazhar olan davranış kadınların küçük çocuklarına düşkünlüğü ve şefkatli olmalarıdır.

Çocukları oynarken gördüğünde selâm veren⁴⁶ Allah Resûlü, onların hal hatırlarını sorardı. Enes'in kardeşi Zeyd'in serçeye benzer, kırmızı gagalı sevimli bir kuşu vardı. Adını “Umeyr” koymuştu. Hz. Peygamber de bu küçük kuştan dolayı Zeyd'in adını “Umeyr'in Babası” anlamına gelen “Ebû Umeyr” koymuştu. Hz.

⁴¹ Buhârî, Sahîh 2.

⁴² Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Çocuk Terbiyesi*, s. 185.

⁴³ Buhârî, Edeb, 18.

⁴⁴ Muslim, Fezailu's-Sahâbe, 10.

⁴⁵ Buhârî, Nikâh, 19.

⁴⁶ Muslim, Selam, 15.

Peygamber Zeyd'i her gördüğünde "Ebû Umeyr ne oldu Nuğayr" diye şakalaşır. ⁴⁷ Bir gün o minik kuş öldü. Zeyd buna çok üzülmişti. Hz. Peygamber, onun üzüntülü halini görünce, saçlarını okşamış, onu teselli etmişti. Ona şakacaktan: "Ya Ebe Umeyr! Ne oldu Nuğayr? (Serçenin babası, küçük serçene, serçeciğine ne oldu)" demiş, Zeyd buna çok gülmüştü. ⁴⁸

Enes der ki, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan bir Yahudi çocuğu hastalanınca, Resûlallah onun ziyaretine gitti. Yanına oturup Müslüman olmasını istedi. Çocuk babasına bakınca, babası: "Ebu'l-Kâsım'a itaat et" diyerek çocuğun Müslüman olmasına izin vermiştir. ⁴⁹

Enes saçını kestireceği zaman bir tutam bırakıp uzattığını, Resûlallah'ın kendisini bu saçlardan yakaladığını ⁵⁰ rivayet etmiştir.

Enes Hz. Peygamber'in yanında uzun süre kalmıştı. O'nunla geçirdiği her an kendisi için unutulmaz hatralardı. İşte o anlarından birini şu tatlı sözleriyle anlatmaktadır: "Resûlallah'a tam on sene hizmet ettim. Bana bir defa bile "öf" demedi. Yaptığım bir şeyden dolayı: "Niye böyle yaptın?" demediği gibi, yapmadığım şeyler konusunda da: "Şöyle yapsan olmaz mıydı" da demedi." ⁵¹

3.3. Hz. Peygamber'in Torunlarının Oynadığı Oyunlara İştiraki

Allah Resûlü torunlarını öyle çok severdi ki onlara "Reyhanlarım" ⁵² (güzel kokulu çiçeklerim) diye hitap ederdi. Onları incitmez, her fırsatta sevindirirdi. Oynamak istediklerinde onlarla kalır istedikleri oyunu oynardı. Onları bazen omzuna alır, gezdirirdi. ⁵³

H. Peygamber'in torunlarıyla ve diğer çocuklarla olan diyalogunu sahâbe büyük bir ilgiyle takip eder ve hiçbir kareyi kaçırmadan ayrıntılarıyla anlatırdı. Bazen seyrederek bazen de oyuna dahil olurlardı. Deve, tırmanma, yakalamaca oyunları bunlardan bazılarıdır.

⁴⁷ Buhârî, Edeb, 112; İbn Mâce, Edeb, 24.

⁴⁸ Buhârî, Edeb, 112; İbn Mâce, Edeb, 24.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 6.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, Tereccül, 15.

⁵¹ Buhârî, Savm, 53; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahih*, Fezâil 82.

⁵² Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 288; Ebû'l Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, C.II, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût. trz, ss. 212-213.

⁵³ İbn Mâce, Taharet, 135.

3.3.1. Deve Oyunu

Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'in torunlarıyla oynarken şahit olduğu anlardan birini şöyle anlatır: “Bir gün Hiz. Peygamber'in yanına geldim. Hüseyin'i sırtına oturtmuş, ağzına ip almış, ipin diğeri ucunu Hüseyin'e vermiş, Hüseyin yürüyünce O da dizleri üzerinde yürümüştü. Ya Hüseyin, bineğin ne güzel binek! dedim. Hiz. Peygamber: “Ya Ömer, binici ne güzel desene!” buyurmuştur.⁵⁴

3.3.2. Torunlarla Tırmanma Oyunu

Hiz. Peygamber torunları Hasan veya Hüseyin'in ellerinden tutar, ayaklarını ayaklarının üstüne koyar, göğsüne doğru çıkarır, göğsüne varınca onlarla göz göze gelirdi. Bundan sonrası, oyunun en güzel en tatlı ânıydı. Hiz. Peygamber torununu kucağına alır, öper⁵⁵, koklar sonra onları omzuna alır⁵⁶ gezdirirdi. Bu bir dedenin torununa vereceğı en güzel hediye idi. Ebû Hureyre “Allah Resûlü'nü şu gözlerimle gördüm şu kulaklarım ile işittim. Elleriyle (galib zannıma göre) Hüseyin'in⁵⁷ ellerini yakaladı, ayaklarını kendi ayaklarının üstüne koydu ve hadi “Çık, tırman” buyurdu. Çocuk Resûlallah'ın ayaklarından göğsüne kadar tırmandı. Sonra Resûlallah çocuğı kucağına aldı, öptü. Taberî ise bu olayı şöyle anlatır: “Çocuğun ellerini tuttu, ayaklarını ayaklarının üstüne koyup (sallayarak)⁵⁸ “Zayıfık zayıfık, haydi çık gözü küçük” derdi.

Tırmanma oyunu olarak adlandırılan bu oyun, bizim kültürümüzde de var olan, çocukla ebeveyn arasında unutulmaz anların yaşandığı bir oyundur.

3.3.3. Torunların Minbere Çıkışı

Büreyde b. Husayb adında bir sahâbe, Resûlallah hutbe okurken birden Hasan ve Hüseyin'in geldiğini, her ikisinin üzerinde kırmızı elbise olduğunu ve düşe kalka yürüdüklerini anlatır. Hiz. Peygamber onların bu halini görünce merhametinden minberden iner, onları kucağına alır. Ardından, “Mallarınız ve çocuklarınızın sizin için bir imtihan olduğunu bilin ve büyük sevap Allah katındadır”⁵⁹ ayetini okuyup

⁵⁴ Ebû'l-Hasen Ali b. Osmân b. Ebî Ali el-Hücvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 1982, s. 165.

⁵⁵ Buhârî, el-Edebu'l- Müfred, 134.

⁵⁶ Tirmizî, Menâkıb, 50.

⁵⁷ İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliye*, C. 4, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut 1987, s. 22.

⁵⁸ Mecmau'z-Zevâid, 9/176.

⁵⁹ Enfâl, 8/28.

“Ben bunları gördüm de sabredemedim” dediğini, sonra hutbeye devam ettiğini rivayet eder.⁶⁰

3.3.4. Torunlarla Birlikte Secde

Yine bir gün Hz. Peygamber, öğle ya da ikindi namazı kılmak için torunlarından Hasan veya Hüseyin kucığında mescide geldi, namaz kıldırmak için öne geçti. Çocuğu yere bırakıp tekbir aldı, namaza başladı. Secdeye vardığında secdeyi epey uzattı. Şeddâd b. el-Hâd, secde uzayınca başını kaldırıp baktı, gördüğü manzara karşısında şaşkınlık yaşayarak secdeye hemen geri döndü. Nitekim Resûlallah secdede iken çocuk, O’nun sırtına binmişti.⁶¹ Secde ânını cemaatte merak etmişti ancak namazda oldukları için bir şey yapamıyorlardı. Namaz bitince sordular. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: “Secdeye vardığımda Hüseyin sırtıma çıktı. Evde de böyle yaptığından onu sırtımdan atamadım, bu yüzden secde uzun sürdü”⁶² buyurur.

Bir başka rivayette ise secde uzun sürdüğü için namazdan sonra oradakiler, “Ya Resûlallah! Sen namaz ortasında secdeyi o kadar uzattın ki, bir şey oldu veya sana vahiy geliyor sandık” demeleri üzerine Allah Resûlü: “Bunların hiçbirisi olmadı. Ancak oğlum (Hasan veya Hüseyin) beni binek yaptı. Onu acele ettirmek istemedim, ta ki istediği olsun”⁶³ şeklinde cevap vermiştir.

Kulun Allah’a en yakın olduğu secde anında bile Resûlallah torunlarının isteklerini geri çevirmemiş, onların gönlünü hoş etme adına cemaatle kıldığı namazı uzatmış ancak bu durum sahâbelerin aklında tatlı bir hatıra olarak kalmıştır.

3.3.5. Hasan’a Sarılış

Hz. Hasan, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın ilk çocuğuydu. O Hz. Peygamber’e en çok benzeyen kişilerden biriydi. Ebû Hureyre Resûlallah’la olan bir hatırasını şöyle anlatır: “Allah Rasûlu ile Medine çarşılarından birinde gezerken, O birden yürümeye başladı. O’nunla birlikte ben de yürüdüm. Kızı Fatıma’nın evinin önüne gelince bir köşeye oturdu, sonra üç defa: “Küçük nerede?” dedi, ardından bana: “Ali’nin oğlu Hasan’ı çağır” dedi. Az sonra ne görelim! Hasan boynunda boncuk gerdanlığı ile

⁶⁰ İbn Mâce, Libâs, 20.

⁶¹ Yusuf Ziya Keskin, “Hz. Peygamber’de Çocuk Sevgisi”, *I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, Şanlıurfa, 21-22 Nisan 2007, s. 264.

⁶² Buhârî, Kitabu’s-Salat, 52.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Fadâilü’s-Sahâbe*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 1403/1983

çıkageldi. Resûlallah onu kucaklamak için kollarını açtı, Hasan da kollarını açtı. Dede ile torun birbirine sarıldılar.”⁶⁴

3.3.6. Hüseyin’le Yakalamaca

Ya’lâ İbn Mürre şahit olduğu bir olayı şöyle anlatır: “Hz. Peygamber bir yere davet edilmişti. Yolda giderken çocuklarla oynayan torunu Hüseyin’i gördü. Hz. Peygamber yanında onu da götürmek istedi, kollarını açıp onun gelmesini bekledi ancak Hüseyin sağa sola kaçmaya başladı. Onu yakalamak için Resûlallah da peşinden sağa sola koştu. Sonunda Hüseyin’i yakaladı, bir elini ensesinin diğer elini de çenesinin altına koyarak onu öptü. Sonra “Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin’denim”⁶⁵ buyurdu.

3.3.7. Hz. Peygamber’in Hasan ile Hüseyin’i Sarması

Hz. Peygamber torunlarıyla oynadığı bir oyunu Üsâme b. Zeyd şöyle anlatıyor: “Bir gece bir ihtiyacım için Hz. Peygamber’in kapısını çaldım. Allah Resûlu ne olduğunu bilmediğim bir şeye sarılı bir halde karşıma çıkınca şaşırdım, bir anlam veremedim. İşimi bitirince, “Ya Resûlallah! Bu sarıldığım şey nedir” dedim. Örtüyü açtı, bir de ne göreyim, Hasan ve Hüseyin! Allah’ın selâmı onların soyuna olsun. Sonra Resûlallah: “Bunlar benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır. Allah’ım! Ben onları seviyorum, sen de sev onları. Onları sevenleri de sev”⁶⁶ buyurdu.

Ebû Katâde’den gelen rivayette, Hz. Peygamber, torunu Ümâme kucağındayken namaz kılardı. Ayağa kalkınca onu kucağına alır, secde yapacağı zaman yere bırakırdı.⁶⁷

Hz. Peygamber’in çocuklara karşı tutumlarına baktığımızda çocuk psikolojisinin ihmale gelmeyeceği anlaşılmaktadır. Uzmanlar, çocuğun ihtiyaçlarına cevap verilmediğinde erken yaşlardan itibaren psikolojik problemlerle karşılaşacaklarını dile getirirler. Bu nedenle, ihtiyaç duyduğunda çocuğa sıcak bir dokunuşla dokunma, güven verme ve kendini değerli hissettirme gibi çeşitli duyguları tatırmanın en güvenli ve kestirme yolunun oyun olduğu söylenmektedir.⁶⁸

⁶⁴ Keskin, “Hz. Peygamber’de Çocuk Sevgisi”, s. 265.

⁶⁵ İbn Mâce, Mukaddime, 11.

⁶⁶ Buhârî, Fedâilu’s-Sahâbe, 18; İbn Mâce, Mukaddime, 11.

⁶⁷ Müslim, Mesâcid, 41; Buhârî, Salât, 106.

⁶⁸ Rabia Yurduseven, *Hz. Peygamber’in Hadislerinde Empati*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018, s. 66.

H. Peygamber'in gerek namazda gerekse diğ. zamanlarda çocukların hevesini kırmadan oyun yoluyla gönüllerini alması, her fırsatta onları çok sevdiğini ve onların değerli olduğunu göstermesi pedagojik açıdan çok önemlidir.

3.4. H. Peygamber'in Sahâbe Çocuklarına İlgisi

H. Peygamber kendi torunlarıyla oynayp onlarla eğlenceli vakit geçirmeyi sevdiği gibi diğ. çocuklarla da oyun, eğlence ve şakalarla dolu keyifli anlar geçirmeyi severdi. Enes b. Mâlik'in "İnsanlar içinde çocuklarla en çok şakalaşan Allah Resûlü'dür"⁶⁹ sözü bu söylediklerimizi ispatlar mahiyettedir.

H. Peygamber'in evlat edindiği Zeyd'in oğlu Üsâme, aralarında yaş farkı olmasına rağmen H. Hasan'la oynamayı çok sevdiğini, H. Peygamber'in de onları sevdiğini söyler. Üsâme, H. Peygamber'in kendilerine karşı muhabbet dolu davranışlarını şöyle anlatır: "Resûlallah beni bir dizine, torunu Hasan'ı da diğ. dizine oturturdu. Bizi öper, kucaklar sonra: "Allah'ım! Bunları çok seviyorum ve onlara karşı çok merhametliyim. Onlara Sen de merhamet et!"⁷⁰ diye dua ederdi.". H. Peygamber Üsâme'yi o kadar çok severdi ki, onun için, "En sevdiğim insandır" bunun üzerine sahâbeler ona "Mahbûb-i Resûl (Peygamber'in sevdiği)"⁷¹ diye hitap ederdi. Resûlallah, Kasvâ ile yolculuk yaparken bazen devesinin terkesine Üsâme b. Zeyd'i aldığı bilinmektedir.⁷² Yine Mekke'nin fethinde onu devesinin terkisine alarak sevindirmişti.⁷³

Enes, H. Peygamberle olan hatıralarından birini şöyle anlatıyor: "Bir gün arkadaşlarımla oynarken Resûlallah yanımıza gelerek bize selâm verdi, bu o kadar hoşumuza gitti ki bize büyükler gibi değer verdiğini hissettik"⁷⁴ dedi.

3.5. H. Peygamber'in Gençler ve Çocuklarla Şakalaşmaları

H. Peygamber herkesle konuşur, herkesle şakalaşırdı. Çocuklara seviyelerine göre şakalar yapar, bu esnada asla yalan söylemezdi. Ebû Hureyre'nin rivayetine göre sahâbelerin H. Peygamber'e: "Ya Resûlallah! Bize şaka yapmayı yasaklıyorsun ama kendin de şaka yapıyorsun" demeleri üzerine Allah Resûlu:

⁶⁹ İbnu's-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed ed-Dînerî, *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*, C. I, el-Meketebetü's-şâmile, s. 297.

⁷⁰ Buhârî, Edeb, 22.

⁷¹ Mehmet Salih Arı, "Oyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, ss. 361-363.

⁷² Bozkurt, "Kasvâ", C. 25, ss. 2-3.

⁷³ Vehbe ez-Zühaylî, *Üsâme b. Zeyd*, Dâru'l-galem, Dmeşk 1417/1996. s. 34.

⁷⁴ Müslim, Selam, 15.

“Evet! Ancak ben doğru olandan başkasını söylemem”⁷⁵ buyurmuştur. Enes de “Hz. Peygamber, çocuklarla şakalaşmada insanların en önde gelenidir”⁷⁶ demektedir.

Hiz. Peygamber’in şakaları doğru, onure edici, latif ve güldüren sözlerdi. Muhatabımı kesinlikle incitmezdi, insanları güldürmek için yalan söylemezdi. Şimdi vereceğimiz örnekler bu söylediklerimizi doğrular mahiyettedir.

3.5.1. Horoz ve Bilal

Bilâl-i Habeşî, ezanı ilk okuyan kişi olarak İslâm tarihinde yerini almıştır. Müezzin Bilâl-i Habeşî ile Resûlallah arasında dinleyenleri gülümseten bir diyalog yaşanır. Bilâl-i Habeşî Hiz. Peygamber’le birlikteyken bir işinin olduğunu söyleyerek izin alıp oradan hızlıca ayrılarak aklındaki işi yapmak ister. Hiz. Peygamber ona: “Ne işin var diye” sorar. O da “Ya Resûlallah! Pazardan horoz almıştım, onu keseceğim!” der. Hiz. Peygamber :“Ey Bilâl! Bir müezzin başka bir müezzini keser mi?”⁷⁷ diyerek nükte yapar. Hiz. Peygamber’in bu şakayı yapmasının altında, horozların namaz vaktinde ötmesi vardır.⁷⁸

3.5.2. Dişi Deve Yavrusu

Sahâbelerden biri, binmek için Resûlallah’tan bir deve ister. Allah Resûlü espri dolu ifadelerle: “Tamam, seni dişi deve yavrusuna bindirelim.” deyince adam olayı anlamaz, ne yapacağını şaşırır ve itiraz eder: “Ya Resûlallah! İşe yaramayan dişi deve yavrusunu ben ne yapayım” der. Hiz. Peygamber mütebessim bir çehreyle: “Her deve, bir dişi devenin yavrusu değil mi”⁷⁹ diye cevap verir.

3.5.3. Zeytin Çekirdeği

Hiz. Peygamber, Hiz. Ali’yle kahvaltı yaptıkları bir gün, yediği bütün zeytin çekirdeklerini hissettirmeden Hiz. Ali’nin önüne koyar. Daha sonra çekirdek yığını göstererek: “Ey Ali! Ne kadar çok zeytin yemişsin” der. Şaka yapmayı çok seven ve bu konuda son derece kabiliyetli olan Hiz. Ali’nin cevabı gecikmez: “Evet Ya

⁷⁵ Tirmizî, Birr, 57.

⁷⁶ Ebû’l Kâsım Muhammed b. Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Mu’cemu’s-Sağîr*, C. II, Beyrût 1983, s. 39.

⁷⁷ Malmûd ‘Ali, *Kutûfun Bâsime min Hadaiki’l- Fukâhe*, C. 410, el-Va’yu’l-İslâmî, Kuveyt 1420/2000, ss. 58-61.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 115; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. IV, 115.

⁷⁹ Ebû’s-Şeyh el-İsbehani, *Hiz. Muhammed’in Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 84.

Resûlallah! Sen de çekirdekleriyle beraber yemişsin. Baksana, önünde zeytin çekirdeği hiç yok”⁸⁰ der.

3.5.4. Çocuklar Dilinin Kızılığını Görünce Çok Gülerlerdi

Hız. Peygamber torunları Hasan ve Hüseyin neşelensinler, mutlu olsunlar diye onlara şakalar yapardı. Ebû Seleme b. Abdurrahmân, Hız. Peygamber’in torunlarına yaptığı şakalardan birini şöyle anlatır: “Hız. Peygamber dilini çıkarır Hasan’ a gösterir, Hasan dilin kızılığını görünce çok hoşlanır çok mutlu olurdu.”⁸¹

3.5.5. Su Oyunu

Başka bir şakayı da Mahmûd b. Rebi anlatıyor: “Ben beş yaşlarındayken Resûlallah bize gelmişti. Kovadan ağzına su alarak bana doğru püskürtmüştü.”⁸²

3.6.6. İki Kulaklı

Çocuk yaşlarda Hız. Peygamber’ in hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik’e Peygamberimiz “Ey iki kulaklı”⁸³ diye seslenerek şaka yapardı.

3.5.7. Üzüm Salkımı

Resûlallah’a Taif’ten hediye üzüm getirilmişti. O an orada bulunan Numan b. Beşîr’i yanına çağırarak Allah Resûlü ona bir üzüm salkımı verdi ve annesine götürmesini istedi. Fakat Numan aldığı üzümün hepsini eve giderken yolda yedi. Birkaç gün sonra yolda karşılaştıkları zaman Resûlallah ona, “Salkımı annene verdin mi?” diye sordu. Oda “Hayır” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlallah “Seni gidi vefasız seni”⁸⁴ diyerek Numan’a takıldı.

Her ne kadar yanlış bir iş yapsa da Numan burada dürüst davranmıştı. Çocukluk duygusuyla kendisine verilen emaneti yerine ulaştırmamış fakat dürüst davrandığı için Hız. Peygamber bu durumu hoş görmüştü. Hız. Peygamber hayatında hiç yalan konuşmamıştır. Yalan konuşmayı da asla uygun görmemiştir. Sahâbeleri de yalan konuşmamaları konusunda uyarmıştır. Burada Numan’a şaka yoluyla yalan konuşmaması gerektiğini öğretmiştir.

⁸⁰ Bekir Sağlam, *Model İnsan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 75.

⁸¹ Ebu’l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Es-Suyûtî eş-Şafîî, *Târihu’l-Hulefa*, Asalet Yayınları, İstanbul 2018, s. 189.

⁸² Buhârî, İlim, 18.

⁸³ Ebû Dâvûd, Edeb, 84.

⁸⁴ İbn Mâce, Et’ime, 61.

3.5.8 Enes’cik

Hiz. Peygamber Enes’i bir iŖe g ndermiŖti. Enes iŖi yapmak istememiŖ ancak istemeye istemeye yola koyulmuŖtu. Derken yolda oynayan çocukları g rm Ŗ onlarla oyuna takılmıŖtı. Tam oyuna dalmıŖtı ki birden ensesinden yakalandı. Arkasına döndüğünde bu kiŖinin Allah Resûlü olduğ nu gördü. Hiz. Peygamber tebessüm ederek: ‘Enes’cik! Seni gönderdiğim yere git!’ diye tekrar etti. O da: ‘Gidiyorum.’ diyerek oradan ayrıldı.⁸⁵

3.6. İslam’ın İlk Yıllarında Oyun Araçları ve özellikleri

Çocukların oyun esnasında faydalandığı ve kullandığı araçlara oyun araçları denir. İslâm’ın ilk yıllarında çocuklar oyun oynarken kum, toprak, taŖ, bez, hurma dalı, kemik, bazı meyveler (hurma, ceviz gibi), ip, tahta, çamur, yere çizilen çizgiler, kamyŖ, kayın ağacı, g rɡen ve ŖimŖir ağacı, çakıl, meyve çekirdekleri ve suyu oyun aracı olarak kullanmıŖlardır.

Özellikle Hiz. Peygamber döneminde çocuklar salıncakta sallanma, bebeklerle oynama, tahterevalliye binme, ceviz, bilye, taŖla oynama,  Ŗık atma (koyun ve keçi gibi hayvanların arka ayak diz bölgesinden çıkan kemikler), top,  elik  omak oyunu oynama, fırladak, lu’bet ’d-dab ( izgi oyunu), tura, fıyal, toprak, araba ve topa la oynama, ok atma⁸⁶ gibi pek çok oyunu büyük bir keyifle oynamıŖlardır. Sıcak iklimin hakim olduğ  Arap coğrafiyasında yaŖayan çocuklar, genellikle g neŖin batmaya yakın olduğ  serin saatlerde oynamayı tercih etmiŖlerdir.⁸⁷ Oyun tercihinde ise çocukların fitr  yapılarının⁸⁸ etkili olduğ  d Ŗ n lmektedir.

3.7. Hiz. Peygamber Döneminde Yetenekleri GeliŖtirmeye Yönelik  ocuk Oyunları ve Eğlence Araçları

Hiz. Peygamber, çocukları maharet kazanmaya ve yetenekleri geliŖtirmeye yönelik oyunları oynamaya teŖvik etmiŖ, zaman zaman bu oyunlara kendisi de katılmıŖ⁸⁹, oyunların devamlılığı konusunda telkinlerde bulunmuŖtur. Nitekim bu oyunlar, çocukların daha sonraki yaŖamlarında alacakları görev ve sorumluluklara

⁸⁵ Ebu’t-Tayyib Muhammed Ŗems ’l-Hak b. Emir Al  ed- Diy n v  el-Azîmâbâdî, *Avnu’l-Ma’bud*, Medine 1968, 13/127.

⁸⁶ Bozkurt, ‘‘Oyun’’, C. 34, s. 15-16.

⁸⁷ Câhiz, *Kitâbu’l-Hayevân*, s. 404.

⁸⁸ Bozkurt, ‘‘Eğlence’’, c. 10, s. 484.

⁸⁹ Eb  Muhammed Abdullah İbn Eb  Cemreti’l-End l s , *Behcetü’n-Nüfus ve Tahall h  bi-Ma’rifeti M  Leh  ve M  Alehh *, C.III, Ŗerhu Muhtasar: Sah hu’l-Buhârî, el-M sem  , Cem’u’n-Nih ye fi Bedi’l-Hayr  ve’l-G ye, Beyrût Tarihsiz, s. 126.

hazırlanmaları bakımından önemlidir. Bu nedenle çocukların doğuştan gelen yeteneklerinin maharet haline gelebilmesi için, Hz Peygamber'in öğüt ve önerileri büyük önem taşımaktadır.

3.7.1. Atıcılık

“Çocuklarınıza yüzmeyi ve atıcılığı öğretin”⁹⁰ buyuran Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim'de, “Siz de onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve (cihat için) bağlanıp beslenen atlar hazırlayın”⁹¹ ayetindeki “kuvvet” kelimesini “atmak” olarak yorumlamıştır.⁹² Hz. Peygamber atıcılığı, savaşlarda önemli bir savunma taktiği olarak görmüş, çocuk yaşlardan itibaren öğrenilmesini ve hiç bırakılmadan devam edilmesini tavsiye etmiştir. Çocukların bu alanda maharet kazanmasını, büyüyünce usta bir atıcı olarak yaşamını devam ettirmelerini istemiş, iyi atış yapanları övmüştür. “Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın”⁹³ buyuran Hz. Peygamber, Uhud savaşında Sa'd b. Ebî Vakkas'ı binden fazla isabetli ok attığı için takdir etmiştir.⁹⁴

İslâm'ın ilk yıllarında yaygın savaş aleti olarak kullanılan ok ve yay, çocukların da en çok ilgi duyduğu oyun aletleri arasında yer almaktaydı. Araplar kervanlarını ve ticaret mallarını tehlikeden korumak için okçuluğa önem vermişlerdir.⁹⁵ Çocuklarını da bu yönde yetiştirmişlerdir. Abdulmuttalib çocuk yaşlarda iken Medine' de kalmış akrabalarının çocuklarıyla ok yarışları yapmış ve kazanmıştır. Ardından “Ben Abdi Menaf'ın oğluyum, ben çölün efendisinin oğluyum!” diyerek sevinç gösterisinde bulunmuştur.⁹⁶ Bu cümlelerden Arapların çocuklarını yetiştirmek için müsabakalar yaptığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber çocuklara yüzme, okuma-yazmayla birlikte atıcılık öğretilmesini ebeveynin zorunlu görevleri arasında saymıştır.⁹⁷ Risalet döneminde çocuklar, okların uçlarına temren yerine çamur ya da çekirdeği alınmış hurmadan yaptıkları topakları koyar, oklarını öyle atarlardı. Yay ise tek parçadan oluşur, kamıştan veya kayın ağacından yapılırdı.⁹⁸ Hz. Peygamber: “Atıcılık üzerinde

⁹⁰ İbn Hacer, el-İsâbe, I, 170; Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, çev. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 159.

⁹¹ Enfal, 8/60.

⁹² İbn Mâce, “Cihâd”, 19.

⁹³ Müslim, İmaret, 168.

⁹⁴ Buhârî, Cihâd, 3; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 41.

⁹⁵ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011. s. 148.

⁹⁶ Ahmed b. Yahyâ Belâzurî, *el-Ensâb*, Kahire 1959, I, 65; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, 63.

⁹⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, C. X, Haydarabat 1344/1925, s. 15.

⁹⁸ Bozkurt, “Ok”, C. 33, ss. 333-335.

önemle durun, çünkü bu sizin için en iyi oyundur”⁹⁹, bir başka rivayette ise “Binin ve atın, ancak atıcılık bana daha güzel geliyor”¹⁰⁰ buyurarak çocukları atıcılığa teşvik etmiştir. Yine bir gün Hz. Peygamber ok yarışı yapanların yanından geçerken: “Atın İsmail’in çocukları, babanız da atıcıydı!”¹⁰¹ buyurarak yarışmacıları cesaretlendirmiştir.

Hz. Peygamber’in teşviklerini dikkate alan sahâbe atıcılıkla yakından ilgilenmiş¹⁰², çocukları için hedefler koyarak onların bu sahada beceri kazanmalarına yardımcı olmuşlardır. Bir gün çocukların atış yaptığını gördüğü zaman hemen yanlarına giden Enes, atışları isabetsiz bulduğu için beğenmemiş, eline yay alıp birkaç atış yapmıştır. Bütün atışları da isabetlidir.¹⁰³

Hz. Peygamber atıcılığı, “düşmanın dağılması, parçalanıp yok olması”¹⁰⁴ şeklinde değerlendirmiştir. Bir başka rivayette, “Atıcılık, binicilikten daha önemlidir”¹⁰⁵ buyurur. Hz. Peygamber’in atıcılığa önem vermesinin nedeni, bu günün şartlarında daha rahat anlaşılmaktadır. Savaşlarda sadece düğmeye basıp kilometrelerce uzakta olan düşman hedeflerini vurmak, atıcılığın her şartta ve zamanda öğrenilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir.

Yine bir gün atış yarışması yapan grubun yanına gelen Hz. Peygamber, gruplardan birine dahil olduğunu söyleyerek kendisinin de yarışmak istediğini söylemişti. Hz. Peygamber’in karşısında bulunan grup, “İçinde Resûlallah’ın bulunduğu gruba ok atamayız.” deyip çekilmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Atın! Ben ikinizle beraberim.” demiş ve taraf tutmaktan vazgeçmiştir.¹⁰⁶

3.7.2. Kısa Mızrak (Harbe) Oyunu

Bir başka atış aracı da “harbe” dir. Hz. Âişe’nin rivayetine göre, Habeşliler Mescid’de harbeleriyle oyun oynuyorlardı. Allah Resûlü de Hz. Âişe’nin odasının kapısından onları seyreliyordu. Hz. Âişe’nin de bu gösteriyi seyretmesi için

⁹⁹ Ebu’l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîi es-Suyûtî, *el- Câmiu’s-Sağîr*, C. II, Kahire 1954, s. 63.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C. I-VI, s. 46.

¹⁰¹ Buhârî, *Enbiyâ*, 12.

¹⁰² Müslim, *İmâret*, 169.

¹⁰³ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, C. 5, s. 271.

¹⁰⁴ Zeynüddîn Muhammed Abrûrraûf b. Tâcil’ârifîn b. Nûridîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî, *Feyzu’l-Kadîr*, 4/ 328, 5479.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 23.

¹⁰⁶ Buhârî, *Cihâd*, 78; Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, C. 5, s. 268.

Resûlullah onun arkasına geçerek kendi elbisesiyle Hz. Âişe'nin üzerini örtmüştü. Bu şekilde Hz. Âişe, kimseye görünmeden Mescid'deki oyunları seyretmişti.¹⁰⁷

Habeşlilerin, harbeleriyle Mescid'i-Nebevi'de oynadıkları bu oyun hiç de sıradan değildi. Düşmana karşı silah kullanmada maharet kazanmak, güç gösterisinde bulunmak, mızrak kullanmada yeteneklerini ortaya koymak için oynanan bir oyundu. Uhud savaşında Hz. Hamza'nın şehid edilmesinde kullanılmıştır.¹⁰⁸

3.7.3. Koşu

Koşu, İslam öncesi ve sonrasında Arap coğrafyasında en çok sevilen eğlence faaliyetlerinden biriydi. Arapların "Hatra"¹⁰⁹ adını verdikleri oyun da bir çeşit koşuydu. Koşu için uygun yerlerin çok olduğu Arap yarımadasında sık sık yarışlar düzenlenirdi. Rivayetlerde Araplardan öyle kişiler vardı ki yarışlarda atları bile geçtikleri söylenmektedir.¹¹⁰ Koşuculuğuyla ün yapmış Ebû Hıraş el-Hüzeli bu konuda iddialı isimlerden biriydi. Ebû Hıraş el-Hüzeli, Velid b. Muğire ile koşuda atları geçerse iki tane at almak için bahse girmişti. Yarışta atları geçen Ebû Hıraş el-Hüzeli, bahsine girdiği atları almıştır.¹¹¹

"Ok yarışı düzenleyin, bedenlen güçlenin ve yalın ayak yürüyün"¹¹² buyuran Hz. Peygamber, hedefe yönelik oyunlardan taviz vermemiş, kadın erkek herkesi teşvik etmiştir. O zamanlar kadınlar arasında çok yaygın olmasa da Hz. Peygamber eşi Hz. Âişe'yle koşu yarışları yapardı. Hz. Âişe yarışlarla ilgili hatırasını şöyle anlatır: "Hz. Peygamber'le yarış yaptık, ben O'nu geçtim. Bir süre sonra yeniden yarıştık, bu sefer O beni geçti ve "Bu önceki yarışım rövanşıydı (bedeliydi, ödeştik)" buyurdu.¹¹³

Sahâbeler de bazen birbirleriyle yarışlardı. Hz. Ömer'le Zübeyr b. Avvâm kendi aralarında yarışmışlar, ilk yarışı Zübeyr b. Avvâm, ikincisini Hz. Ömer kazanmış, böylece yarışı eşit şekilde bitirmişlerdi.¹¹⁴ Böyle koşu ve yarışlara

¹⁰⁷ Buhârî, Salât, 69.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, C. III, nşr: Ömer Abdüsslâm Tedmürî, Kahire, 1987, ss.33-36.

¹⁰⁹ Ebû Osman Amr b.Bahr el-Câhiz, *Hayevân*, C.VI, thk. Abdüsselam Hârûn, Mektebetü Mustafa, Mısır 1386/1967, s. 146.

¹¹⁰ Hakan Temir, *İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Kabile Dışı Unsurlar: Sa'âlik Grupları, Siyer Araştırma Dergisi*, Tokat 2019, s. 147.

¹¹¹ İbrahim Sarıms, "Ebû Hıraş el-Hüzeli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss.158-159.

¹¹² Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, C. 5, s. 136.

¹¹³ Ebû Dâvûd, C. III, ss. 66-67.

¹¹⁴ Alaeddin Ali el-Muttaki b. Hüsameddin el-Hindî el-Burhan Fevrî, *Kenzu'l-Ummal fî Süneni'l-*

sahâbeleri teşvik eden Resûlallah çocuklarla da ilgilenerek onların fiziksel yeteneklerini artırmaları için koşmalarını tavsiye etmiştir. Abbas oğullarında, Abdullah ve Ubeydullah'ın içinde bulunduğu bir koşuya şahit olan Hz. Peygamber “İçinizden bana kim hızlıca koşarsa ona şu şu var” deyince çocuklar hızlıca Hz. Peygamber’e koşmuş, Hz. Peygamber de onları kucaklayıp öpmüştür.¹¹⁵ Arap Yarımadası’ndaki çöl ortamı ve açık alanlar çocuklara ve gençlere koşu, yarış gibi oyunları pratik yapmaları için verimli bir zemin sağlamaktaydı.

3.7.4. Binicilik

Binicilik eski çağlardan itibaren avlanma, taşınma, eğlenme amaçlarıyla Arapların ilgilendikleri bir alan olmuştur.¹¹⁶ Tarihçiler, Hz. İsmail’in de binicilikle uğraştığını¹¹⁷ kaydederler. Kur’ân-ı Kerîm’de “Siz de onlara..... cihad için bağlanıp, beslenen atlar hazırlayın”¹¹⁸ buyrulmaktadır. Kur’an’ı Kerim’in bu teşviğinden, savaş meydanlarında bineğin çok önemli olduğu, düşmanı hezimete uğratmak, darmadağın etmek için güçlü atların yetiştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı atlardan övgüyle bahsedilmiş, diğer hayvanlar arasında atlara “sultan” denilmiştir.¹¹⁹

Hız. Peygamber henüz çocukken Beni Sa’d yurdunda kaldığı sürede ata binmeyi öğrenmiş ve kendini bu alanda geliştirmiştir.¹²⁰ Hız. Peygamber “Atın alına kıyamet gününe kadar hayır bağlanmıştır. Bu hayır sevap ve ganimettir”¹²¹ buyurarak büyük küçük herkesin bir tür spor olan binicilikle ilgilenmelerini sağlamıştır. Bu sayede binicilik Müslümanlar arasında savaş dışında da çok yaygın bir spor haline gelmiştir.

3.7.5. Yüzme

Arap yarımadasının denize yakın kısımlarında çocuklar yüzmeyi denizlerde

Akval ve l-Efal, Beyrût 1985, 15/224.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Fadâilü’s-Sahâbe*, C. II, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 1403/1983, s. 975.

¹¹⁶ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Tarîhi’l-‘Arab Kable’l-İslâm*, C. IX, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019, s. 125.

¹¹⁷ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Tarîhi’l-‘Arab Kable’l-İslâm*, 10/65; Temir, “Hz. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları”, ss. 251-252.

¹¹⁸ Enfâl, 8/60.

¹¹⁹ Muhittin Eliaçık, “Tayyarzâde Ahmed Atâ’nın Bir Baytarnâme Tercümesi”, *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, s. 14.

¹²⁰ Mustafa es-Sibâî, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrût 1405/1985, s. 34.

¹²¹ Müslim, “İmâret”, 97; Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, Hayl, 7.

öğrenirken iç kesimlerde kuyu, havuz ve pınar gibi küçük sularda öğreniyorlardı. İslamiyet'ten önce Araplar arasında yüzme önemli bir spor olduğundan anne babalar çocuklarına yüzücü manasına gelen “Avvam” lakabını vermekteydiler.¹²² Bedene sıhhat katan ve çocukların gelişiminde önemi büyük olan yüzme, Hz. Peygamber tarafından yapıldığı gibi müminlere de tavsiye edilmiştir.¹²³ Hz. Peygamber de annesi ile Medine'ye gittiğinde Adi b. Neccar'a ait bir kuyuda yüzmeyi öğrenmiştir.¹²⁴ Yüzmenin önemine binaen Hz. Peygamber “Çocuklarınıza yüzmeyi öğretiniz”¹²⁵ buyurmuştur. O dönemde yüzmeyi bilenlere “kâmil” sıfatı verilmişti.¹²⁶

Yüzmenin yaygınlaşmasına katkıda bulunan sporlardan biri de avcılıktır.¹²⁷ Geçim sıkıntısı ve açlığın ön planda olduğu toplumda, sahil bölgelerinde yaşamak durumunda kalan insanlar deniz ürünlerine ulaşmak için yüzmeyi öğrenmek zorunda kalmışlardır. Hz. Ömer, halifeliği döneminde Şam valisi Ebu Ubeyde b. Cerrah'a: “Hizmetçilerinize yüzmeyi ve sizinle birlikte ok atarak savaşmayı öğretin”¹²⁸ tavsiyede bulunmuştur.

3.7.6. Güreş

Çok eski tarihlere dayanan güreş, Hz. Peygamber'in ilgi gösterdiği spor faaliyetlerinden biri olması hasebiyle, Müslümanlar arasında ayrı bir yere sahiptir. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Mekke döneminde, Kureyş'in Rukâne adındaki meşhur pehlivanı ile güreş tuttuğu yer alır.¹²⁹ Kendinden son derece emin olan Rukâne her galibiyeti için bir koyun ister ancak güreş üç kez tekrar etmesine rağmen üçünde de yenilmiştir. Hz. Peygamber galip olduğu halde koyunları Rukâne'ye verir. Başka bir rivayette ise Rukâne İslâm'ı kabul etmesi için Hz. Peygamber'in kendisiyle güreşmesini ister, üç kez üst üste yenilince İslâm'ı kabul eder.¹³⁰

“Güçlü kimse, güreşte rakibini yenen değil öfkelenildiğinde kendine hakim olan

¹²² Ebû Bekir b. Muhammed b. Hasan İbn. Düreyd el-Ezdî, *el'İştikâk*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dâru'l Cîl , Beyrût 1991.

¹²³ Tirmizî, “İşretü'n-nîsâ”, 15.

¹²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/94.

¹²⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, C. I, thk. Adil b. Yûsuf, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1419/1998, s. 441.

¹²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 556-573; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, C. III, s. 80.

¹²⁷ Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, s. 148

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/409.

¹²⁹ Yusuf el-Kardâvî, *el-Halâlu ve'l-Harâm fî'l-İslâm*, çev. Ahmed Çetinkaya, Nida Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 285.

¹³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, ss. 212-213.

kimsedir”¹³¹ buyuran Hz. Peygamber, ahlakî öğretilerindeki benzetmelerin sade vurucu ve kalıcı olduğu görülmektedir. Çocukları güreş sporuna yönlendirirken önce bu hadis öğretilmelidir. Nitekim güreş sporuyla birlikte ahlakî değerler öğretilir

Kaynaklar, Hz. Ömer’in çocuk yaşlarda güreşle ilgilendiğine dair bilgi vermektedir.¹³² Yine Hz. Ömer’in gençlik yıllarında Ukâz panayırında güreştiğiyle ilgili rivayetler vardır.¹³³

O zamanlar güreş bir güç göstergesiydi. Kendilerini güreşte ispatlayanların yaşları küçük de olsa savaşa katılmalarına izin verilirdi. Buna Râf’ b. Hadîc ile Semûre b. Cündeb’in güreşi örnek verilebilir. Hz. Peygamber Râfî’ b. Hadîc’in Uhud savaşına katılmasına izin vermişti. Bunu duyan Semûre b. Cündeb de savaşa katılmak istemiş, ancak Hz. Peygamber yaşı küçük olduğu için Semûre’ye izin vermemişti. Semûre güreşte Rafî’yi yenebileceğini söyleyince Hz. Peygamber güreşmelerini istemişti. Semûre, Râfî’i yenince¹³⁴ Hz. Peygamber Semûre’ye de Uhud Savaşı’na katılmasına izin vermiştir.¹³⁵

Hz. Peygamber güreşi bazı zamanlar eğlence maksadıyla da yapmıştır. Torunları Hasan ile Hüseyin’ i güreştirerek onları güreşe teşvik etmiştir.¹³⁶

3.7.7. Ağırlık Kaldırma

Hz. Peygamber, aralarında kimin güçlü olduğunu bulmak için yerden ağır taşı kaldırmaya çalışan kalabalık bir grubun yanından geçmiş ve oyunlarırla ilgili herhangi olumsuz bir şey söylememiştir.¹³⁷ Ağırlık kaldırma, sefere katılanların da boş vakitlerini değerlendirdikleri bir oyundu. Güç ve kuvvet gösterisi yapılarak kişilerin yeterliliklerini ispatladıkları bir oyundur.

3.7.8. At ve Deve Yarışları

İslâm’ın ilk yıllarında bireysel yarışların yanında at ve deve yarışları da

¹³¹ Buhârî, Edeb, 102; Müslim, Birr, 106-108.

¹³² İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/247.

¹³³ İbrahim Sarıçam, “Hz. Ömer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss. 51-53.

¹³⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hakim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, Beyrût 1990, “Buyû”, s. 11.

¹³⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, 7/35; Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ’u’l-esmâ’ bimâ li’r-resûl*, C. IX, thk.

Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, Beyrût 1420/1999, s. 357.

¹³⁶ Abdülkadir Özcan, “Güreş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 317-320.

¹³⁷ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, C. 2, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 1075.

yapılırdı. Yarışlar için yapılmış özel alanlar, hipodromlar yoktu ancak uygun alanlar belirlenerek yarışlar buralarda yapılırdı. Bazı kaynaklarda ilk at yarışının Hz. Peygamber'le Hz. Ebubekir arasında yapılmıştır.¹³⁸ Bu bağlamda Hz. Peygamber, at ve deve gibi savaşlarda kullanılan hayvanlarla hem idman yaptırıp dinç kalmalarını sağlamak hem de halkı eğlendirmek için yarışlar düzenlerdi.¹³⁹

İbn Ömer, Resûlallah'ın atına iyi bakıp yarışa hazırladığını ve yarışlara bu atıyla katıldığını söylemiştir. Başka bir rivayette: “Deve yarışı, at yarışı ve ok yarışında ödül vardır”¹⁴⁰ buyuran Hz. Peygamber amacı, hedefi olan eğlencelere teşvik etmiş, kendisi de “Seyha” adındaki atıyla yarışlara katılmış, yarışta birinci olmuş ve buna çok sevinmiştir.¹⁴¹ Hz. Peygamber'in “Adbâ” adında bir de devesi vardı. Yarışlara onunla katılırdı ve hiçbir deve onu geçemezdi.

3.8. Hz. Peygamber Dönemi Geleneksel Çocuk Oyunları

3.8.1. Salıncak

Salıncak, yüksek bir yere iki tarafından iple asılan, üzerine oturulup sallanılan bir tür eğlence aracıdır. Asr-ı saadet dönemi oyun araçlarından biridir. O dönemde çocukların severek bindiği salıncaklara Hz. Âişe'de ilgi duymuş, gönlünce eğlenmiştir. Salıncığın özellikleri dikkatle incelendiğinde konunun daha rahat anlaşılacağı düşünülmektedir. Uzmanlar salınım hareketlerinin beyin korteksini uyarak odaklanmayı sağlarken hiperaktif ya da sinirli olan çocukları sakinleştirdiğini söylerler. Aynı zamanda uzmanlar, bebeklerin anne karnında alıştıkları ritmi yakalayıp rahatladığını, kucakta uyutmak için yapılan bilindik salınımların daha kolay ve yorulmadan yapılarak bebeğin uyumasına yardımcı olduğunu, salıncığın insanda uçuş hissi uyandırdığını, bu nedenle salıncığa binen çocuklarda hızla birlikte uçuş hissinin tecrübe edildiğini söylerler. İnsan psikolojisini olumlu yönde etkilediği için daha sonraki asırlarda hem büyükler hem de çocuklar ve bebekler için çok farklı formatlarda geliştirilmiştir. Hamak, balkonlarda kullanılan mobilya salıncaklar, askı salıncak, çocuk ve bebek salıncakları buna örnek gösterilebilir.

¹³⁸ Ramazan Altınay, “Erken Dönem İslam Toplumunda At Yarışları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII, İzmir 2006, ss. 129-144.

¹³⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, I, 200.

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, Cihad 67.

¹⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 490.

3.8.2. Aşık Atma

Kaynakların verdiği bilgiye göre aşık oyunu, Hz. Peygamber döneminde oynanan çocuk oyunlarından¹⁴² Eski Türkçe’de kullanılan bir sözcük olan aşık kelimesi, koyun, keçi gibi hayvanların arka bacaklarındaki ayak bileğinden çıkarılan dört ayrı yüzü olan küçük kemikleri ifade eder. Bu kemiklerle oynandığı için oyuna “aşık” ismi verilmiştir. Bu oyun, Türk coğrafyasında ata yadigârı kabul edilip korunmaya çalışılmaktadır. 11.yüzyılda Kaşgarlı Mahmud’un yazdığı Divânü Lügati’t-Türk¹⁴³ adlı eserinde bu oyundan söz edilmektedir. Anadolu’da “benimle aşık atamazsın ya da başa çıkamazsın” şeklinde deyim haline gelen bu oyun sadece çocuklar tarafından değil büyükler hatta yaşlılar tarafından da oynanmaktadır. Farklı şekillerde oynanan aşık oyununun en çok bilinen türü “aşık atmadır”. En az iki kişiyle oynanan oyun için yere 12 adet aşık kemiği atılır. Oyunculardan biri atış yapacak arkadaşlarının kemiklerini toplar, yere atar. Allı denilen duruş şekliyle yere düşen âşığın sahibi ilk atışı yapma hakkını kazanır. Bu şekilde atış yapacak diğer oyuncuların da atış sıraları belirlenir. Sıra belirlendikten sonra oyuncuların hepsi atış yapacakları yere gelerek ellerindeki aşıkları atış sırasına göre dizerler, herkes atışını bu sıraya göre yapar. Amaç elindeki aşıkla, dizili aşıkları vurmaktır. Vurulan aşık en az üç ayak mesafe kadar uzaklaşmışsa atışı yapan oyuncu o âşığın sahibi olur ve atış yaptığı âşığın en son durduğu yerden yeni atış yapma hakkını elde eder. Oyun bittiğinde en çok aşık toplayan kişi oyunu kazanır.

3.8.3. Bebek Oyunu

Kız çocuklarının oyun aracı olan bebekler¹⁴⁴ hiçbir zaman güncelliğini yitirmemiş, bu gün de hâlâ kız çocuklarının çok severek oynadığı bir oyundur. Hz. Peygamber döneminde bebek oyunları¹⁴⁵ denince akla ilk önce Hz. Âişe gelir. Hz. Âişe bebek oyunlarına ayrı bir anlam yüklemiştir.

Kız çocuklarının bebeklerle oynamasında ayrı bir güzellik vardır. Anne çocuğunu nasıl doyurur, giydirir, ilgi gösterirse çocukta annesini taklit ederek bebeğine aynı ilgiyi gösterir. Aslında çocuk bu şekilde fitratında olan annelik duygusunun bir nevi provasını yapmış olur.

¹⁴² Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 15-16.

¹⁴³ Besim Atalay, *Divânü Lügati’t-Türk Tercemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985; Kâmile Serbest, “Divânü Lügati’t-Türk ve Uygur Türkleri’nde Çocuk Oyunları”, *Uluslararası Uygur Araştırma Dergisi*, 2019, ss. 101-114.

¹⁴⁴ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi târihi’l-‘Arab kable’l-İslâm*, C. 9, s. 125.

¹⁴⁵ Ömer Sabuncu, *Âişe Bint Ebû Bekir*, Siyer Yayınları, İstanbul 2019, s. 64.

Oyuncak bebekler taştan, bezden, ipten, plastikten yapılır. Oyun için en az bir çocuk ve bebek yeterlidir. Bebekle oynayan çocuk kendi iç dünyasını da keşfetme yeteneği kazanır hayal gücü gelişir ve anne baba modelinin çocuğun dünyasında şekillenmesine de örnek teşkil eder. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarını oyun oynarken gözlemlemeleri, onların sağlıklı gelişimleri için önemlidir.

3.8.4. Toprakla Oynama

Oyun için müsait bir coğrafyada yaşayan Arap çocukları, doğa ile iç içe olmuşlar, topraktan hiç kopmamışlardır. Çocuğun gelişiminde önemli rolü olduğu belirtilen toprak, Hz. Peygamber tarafından da tavsiye edilen oyun araçlarından. Sehl b. Sa'd'ın rivayetine göre toprakla oynayan çocukların yanından geçen bazı sahâbeler, onların bu halini hoş görmemişler, çocuklara kızmışlar, bunun üzerine Hz. Peygamber “Bırakın oynasınlar. Toprak çocukların baharındır.”¹⁴⁶ Bir başka rivayette ise “Toprak, çocuğun ilkbaharıdır”¹⁴⁷ buyurur. Yani toprak çocuğun yetişebileceği en güzel zemindir. Hz. Peygamber baharda her şey nasıl canlanıp hareketlenir ve şenlenirse çocukların da toprakla şenlenmesini, oyunlar oynayarak toprağın keyfini çıkarmasını ve topraktan doyarsa faydalanmasını tavsiye buyurur. Çocuk toprağa eliyle fidan diker, onun suyunu verir, büyütür, böylece toprakla fidanın bağımlı kurar, topraksız ağacın olmayacağını öğrenir. Saksıya diktiği çiçeğin açtığını görünce mutlu olur. Hayvanlarını otlatır, doyurur, toprağın önemini anlar. Ekilen her şeyin karşılığını alınca toprağın ne kadar cömert olduğunu anlar. Toprakla bir şehir kurar, bunun mimarı benim der. Çamur yapar, çamurdan oyuncaklar yapar. Çocuk bir yandan toprakla oynarken diğer yandan toprağın işlevini, önemini, hayatın onun üzerinde kurulu olduğunu öğrenir. Yapılan araştırmalarda uzmanlar, toprağın insandaki negatif enerjiyi alarak ciddi rahatlak sağladığını, toprağın insandaki enerji mekanizmasını düzenlediğini, kalp sağlığını koruduğunu, stresi azaltıp uyku saatlerinde düzelmelerin olduğunu, iltihaplı ve kronik ağrılarda azalma olduğunu ifade ederler. Hz. Ali Ammâr b. Yâsir’le Benî Müdlic halkının hurma ağaçlarının bakımını seyrederken uyuya kaldılar. Hz. Ali’nin elbisesinin toprağa bulandığını gören Hz. Peygamber “Kalk Ebû Tûrâb (kalk toprağın babası)!” deyip latife yaparak onu uyandırmıştır.

¹⁴⁶ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid ve Menbe’u’l-Fevâid*. C. 8, s. 159.

¹⁴⁷ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, C. V, s. 416.

3.8.5. Topaç Oyunu

Bu oyun İslam öncesi ve sonrasında Arap çocuklarının oynadıkları bir oyundur.¹⁴⁸ Ağaçlardan yapılan topaçlar asırlar öncesinden günümüze kadar gelmiş, hâlâ sevilerek oynanan oyun araçları arasında yer almaktadır. Topaçlar gürgen veya şimşir (yaprakları mersin yaprağına benzeyen bir meyve ağacıdır, her mevsim yeşil kaldığı için süs bitkisi olarak adlandırılır) gibi özel ağaçlardan yapılır. Konik bir formda özel bir şekli olan topaçların yere değen kısmı sivri, üst kısmı ise geniş yapılır. Topaçla oyun oynanacağı zaman topaca sıkıca bir ip sarılır, topacın dönmesi için bu önemlidir. Sonra topacın sivri ucu yere gelecek şekilde hızlıca fırlatılır ve ip aynı anda geriye doğru çekilir. Oyunun en heyecanlı ve eğlenceli yanı burasıdır. Topaç yere çarpar çarpmaz dönmeye başlar. Yere temas etmesiyle dönmeye başlayan topaçlar çocuklar tarafından zevkle seyredilir.

3.8.6. Ceviz Oyunu

Asırlar öncesinden günümüze kadar gelen ceviz oyunu yöreden yöreye, kültürden kültüre değişiklik arz etmektedir. Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar farklı kültürlerin sahiplenmesiyle zenginleşmiş, canlılığını hiç kaybetmemiştir.¹⁴⁹ Ceviz oyununda materyal; oyuncular, ceviz ve cevizleri vurmak için atılan taşlardır. Bu oyunla ilgili birkaç rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir: Bir çizgi çizilir ve her oyuncu bir ceviz koyarak çizginin arkasına geçer. Daha önceden topladıkları küçük taşları sırayla cevizlere atarak dairenin dışına çıkarmaya çalışırlar. Çizginin dışına çıkan cevizler, çıkaran kişi tarafından toplanır.

3.8.7. Bilye Oyun

Bilye oyunu da İslâm geleneğinde çocukların oynadığı oyunlardan biridir. Hz. Peygamber döneminde meyve çekirdeği ve yuvarlak çakıllar kullanılarak oynanırdı. Daha sonraki yüzyıllarda mermerden bilyeler yapılmıştır. Bu günkü adıyla misket oyunu olarak bilinir ve daha çok sokaklarda oynanır.¹⁵⁰

3.8.8. Top Oyunu

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in topla oynadığı ve top oyunlarını seyrettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak topla ilgili Muhammed Hamîdullah "İslâm

¹⁴⁸ Ebû Nâsır İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tacü'l-luğa*, C. V, thk. Ahmed Abdülğaffar, Dâru İlmu'l-Melâyin, Beyrût1407/1987, s. 1923.

¹⁴⁹ Bozkurt, "Oyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* C. 34, ss. 15-16.

¹⁵⁰ Bozkurt, "Eğlence", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, ss. 483-488.

Peygamberi” adlı eserinin ikinci cildinde “kurrek” adında bir çeşit futbol oyunundan bahsetmektedir.¹⁵¹ Oyun, cahiliye döneminde Araplar’ın “kurrekî” dedikleri ayak topu oyununa dayanmaktadır. Hz. Peygamber “kurrekî” oyununu yasaklamamış olmasından dolayı İslâm’dan sonra Müslüman çocuklar da oynamıştır.¹⁵² Yine o dönemin oyun toplarından bir diğeri de “Kücce” adını verdikleri, bezlerden yapılan toplardı.¹⁵³ İbn Manzûr’un verdiği bilgiye göre bazan bu bezler yuvarlak taşlara sarılarak top yapıldı. Bu şekilde yapılan toplara “Bükse”, “Tun” gibi isimler verirdi.¹⁵⁴ Bu bilgilerden hareketle top oyunlarının tadına varan çocukların, fırsat buldukça oynayabilecekleri topları yaptıkları anlaşılmaktadır.

Top oynamak, çocuğun oyun esnasında birçok egzersiz yaparak aile dışı çevrede kendine güven kazanmasına yardımcı olur. Ayrıca kendi potansiyellerinin farkına varıp onları zamanında kullanmasını sağlar. Bu da önüne çıkan engelleri daha rahat aşabilme yeteneği kazandırır. Günümüzde top oyunları yöresel ve küçük bir oyun olmaktan çıkmış, uluslararası maçlara dönmüştür, hem gelir kaynağı olmuş hem de milli bir kimlik kazanmıştır. Bu nedenle futbol, voleybol, tenis vb. top oyunları çocuklar ve gençlerin ilgi odağı olmuştur.

3.8.9. Fiyal (Kum Oyunu)

Arap Yarımadası’nda kızgın güneşin ardından akşam saatlerinde, çocukların keyifle oynadığı bir oyundur fiyal oyunu.¹⁵⁵ Güneşin batmasıyla ferahlayan akşam saatleri, çocukların kumlarla buluştuğu anlardır. Oyun için en az iki kişi, kum ve küçük herhangi bir şey gereklidir. Materyal az olsa da oyun eğlenceli ve dinlendiricidir. Önce kum, yığın haline getirilir, içine bir cisim saklanır, kum ikiye bölünür ve karşı taraftan saklanan cismin kum yığınlarından hangisinde olduğunu bilinmesi istenir.

3.8.10. Çelik Çomak Oyunu

Coğrafi şartların uygun olduğu yerde oynanan çelik çomak oyununu, sadece çocukların değil yetişkinlerin de oynadığı bilinmektedir. Abbas b. Abdumuttalib bu

¹⁵¹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, C. 2, s.1075.

¹⁵² Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, s. 15.

¹⁵³ Ebu’l-Hasan İzzeddîn Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed eş-Şeybânî el-Cezîrî İbnü’l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi’l-Hadis*, C. IV, Kahire 1963, s. 154.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 6/29.

¹⁵⁵ Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, s. 15-16.

oyunu oynayanlardan biriydi.¹⁵⁶ Bazı rivayetlerde ilginç benzetmeler yapılmıştır. Bunlardan birisi Amr b. Kûlsûm'un savaş esnasında düşmanın kolunun kesilmesini, çomakla çeliğin fırlatılmasına benzetmesidir.¹⁵⁷

Oyun iki grup arasında oynanır ve gruplar en az birer kişiden oluşur. Hangi grubun oyuna başlayacağı seçilir. Oyunu oynamak için biri uzun biri kısa iki sopa hazırlanır. Uzun sopaya çomak, kısa sopaya çelik denir. Adımlama yaparak kimin başlayacağı tesbit edilir. Seçilen oyuncu çomakla çeliğe vurur, en uzağa atmaya çalışır. En uzağa atan oyunu kazanır. Araplar çelik ve çomağı hurma dallarından yaparlardı. Cahiliye döneminde oynanan bu oyun, İslâm'dan sonra da sevilerek oynanmıştır.¹⁵⁸

3.8.11. Tekerleme/Dahdah

Arap erkek çocuklarının toplanıp “Dahdah” sözünü tekrar ederek oynadıkları bir oyundur. Oyunda kim hata yaparsa ayağa kalkar ve tek ayağı üzerinde yedi kez sekerdi.¹⁵⁹ Tekerlemenin çocukların dil gelişimi üzerinde olumlu etkisi olduğu, dil becerilerini geliştirdiği, hafızalarını güçlendirdiği, beyin fonksiyonlarını geliştirdiği ve unutkanlığı önlediği bilinmektedir.

3.8.12. Taşla Oynama

Hız. Peygamber döneminden günümüze taş oyunları ile ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda sadece Hız. Peygamber döneminde oynanan oyun araçlarından biri olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁰

3.8.13. Uçurtma Oyunu

Oyunda sınır tanımayan çocuklar, hangi çağda ve coğrafyada yaşarlarsa yaşasınlar her şeyi fırsata dönüştürüp kendilerine oyun bulmuşlardır. Uçurtma oyunu da bunlardan birisidir ve rüzgârın estiği her yerde oynanır. Bahar oyunu olarak bilinen uçurtmalar, hafif malzemeden yapılmış iskelet ve ucunda dengeyi sağlayan kuyruktan oluşur. Bu gün kare, üçgen, altıgen vb. pek çok şekilde yapılır, herkes bütçesine göre istediği uçurtmayı alır. Bu oyun, Arap çocuklarının da eskiden beri

¹⁵⁶ Yusuf Ganime, *el- Hiratü 'l-Medine ve Memleketü 'l-Arabiyye*, Matbatu Denkur, Bağdat 1936, s. 111.

¹⁵⁷ Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhu 'l-Mu'allekâti 's-Seb'*, Daru İhyai't-Turasil Beyrût 1853, s. 189.

¹⁵⁸ İmriu'l-Kays b. Hucr, *Divânu İmriu 'l-Kays*, haz. Abdurrahman el-Musaffi, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1425/2004, s. 119.

¹⁵⁹ Cevâd Alî, *el- Mufasssal fi târihi 'l-'Arab kable 'l-İslâm*, C.9, s. 126.

¹⁶⁰ Bozkurt, “Oyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, s. 15-16.

oynadığı bir oyundur.¹⁶¹ Gökyüzünde uçurulan her uçurtma, çocuğa özgürlük ve güven aşlamakla birlikte kendi engellerini aşarak neler yapabileceğini öğretmektedir. Her dönemin şartlarına göre şekil alan uçurtma, Hz. Peygamber döneminde kumaş parçalarından yapılmıştır.¹⁶² Günümüzdeki gibi konforlu olmasa da çocuklar uçurtmalarıyla çok mutlu olurlardı. Uçurtmayı kötü amaçla kullananlar da olmuştur. Müseyemetü'l-Kezzâb bunlardan biridir. Peygamberlik iddiasında bulunduğu sırada, Şam'dan uçurtma kumaşları getirtmiş, bu kumaşlardan bayrak yapmış ve geceleyin bayrağını uçurarak, taraftarlarını bayraktan çıkan sesin meleklerin sesi olduğuna inandırmak istemiştir.¹⁶³ Müseyleme çocukların gündüz oynadığı ve eğlendiği bu oyunu gece yaparak farkındalık oluşturarak insanların dikkatini kendi üzerine çekmeye çalışmıştır.

3.8.14. Tahterevalliye Binme

Tahterevalli, Farsça kökenli bir kelime olup Türkçe 'ye "Tahtrevan" adından geçmiştir.¹⁶⁴ Tahta veya metalden yapılan bu oyun aracı, iki ucuna birer kişinin oturmasıyla karşılıklı olarak havada yükselip inmeyi sağlar. Terazi hassasiyeti gerektiren bir oyun olup pek çok mesajı içinde barındırır. Asr-ı saadet dönemi oyunlarından biri olan tahterevalli, Hz. Aişe'nin oynadığı oyunlardandır. Hz. Aişe konuyla ilgili hatırasını şöyle anlatır: "Medine'ye geldiğimde Haris Oğulları'ndan birinin evinde kaldık. Annem Ümmü Ruman yanıma gelip beni Resûlallah'a götürmek istediğini söylediğinde ben tahterevallide oynuyordum."¹⁶⁵

Oyunda karşılıklı güven çok önemlidir. Çünkü kontrol sürekli değişmektedir. Aşağıda olan kişi kontrol kendisinde olduğu için yukarıdakini bir süre bekletip korkmasına veya düşmesine sebep olabilir. Bundan dolayı çocuğun empati yaparak oyun arkadaşını anlamasına yardımcı olunmalı, karşılıklı saygı ve güvenin olmadığı yerde hiçbir oyunun oynanmayacağı anlatılmalıdır. Oyunda denge de önemlidir. Tahterevallinin bir ucuna biraz ağır ve tombik bir çocuk, diğer ucuna zayıf küçük çocuk oturttuğumuzda denge sağlamadığı için oyun oynanamaz. Oyunun verdiği mesajlara baktığımız zaman doğru yerde müdahalelerin, çocuğun karakterini olumlu

¹⁶¹ Ebû Mansûr Mevhûb b. Amed b. Muhammed el- Cevâlikî, *Kitâbu Tekmîleti Islâhî ma Tağletu Fihî l'-Âmme*, C. I, thk. Abdülhafız Fergali, Dâru'l- Cîl, Beyrût 1417/1996, s. 870.

¹⁶² Hakan, Temir, "Hz. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları", *XIV. Uluslararası Mevlîd-i Nebî Sempozyumu İslam ve Çocuk*, Şanlıurfa 2020, s. 262.

¹⁶³ Şerîf er-Rad'î, *Nehcû'l-Belâğa*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1972.

¹⁶⁴ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, "Tahterevalli", Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2005.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, C. V, s. 228.

yönde etkilediği görülür. Çocuk oyunda saygı, karşılıklı güven, denge ve empati kavramlarını öğrenir. Oyunda öğrendiği kurallar, ilerleyen yaşamında olaylara farklı perspektiften bakmasına yardımcı olacaktır.

3.8.15. Fırıldak

Hafif bir parçadan çember biçiminde yapılan fırlak rüzgârlı havalarda çocukların en çok sevdiği oyun aracıdır. İslâm'dan önce Arap çocuklarının çokça oynadığı bir oyun¹⁶⁶ olduğu için cahiliye dönemi şiirlerinde de yerini almıştır.¹⁶⁷

3.8.16. Dokuz Taş Oyunu

Dünyanın bilinen en eski oyunlarından biri olan dokuztaş oyunu, Arap çocuklarının İslâm'dan önce ve sonra oynadıkları bir oyundur.¹⁶⁸ Arkeolojik bulgular bu oyunun dünyanın pek çok bölgesinde oynandığını ispatlamıştır. Böylesine popüler olan dokuztaş oyunun asırlarca oynanmasının arkasında kolay bir düzeneği ve strateji gerektiren bir oyun olması yatar. Oyun için oluşturulan ilk düzenek toprak zeminin kare şeklinde çizilerek çakıl taşları veya kaya parçalarıyla oynanmasıdır. Daha sonraki asırlarda toprak zemin tahta zemine dönüşmüş, taşınabilir hâle gelmiştir. Böylece ev oyunları arasına girmiş, küçük büyük herkesin oynadığı bir oyun olmuştur. Günümüz şartlarında oyun için tahta bir düzenek gereklidir. Tahta üzerinde farklı şekiller çizilebileceği gibi üç karenin iç içe çizilmesi şeklinde de olabilir. En içte en küçük kare sonra bir büyük kare ve en sonunda en büyük kare çizilir. Kareyi oluşturan her bir çizgi üzerinde üçtaş noktası vardır, ortadan ve kenarlardan birbirleriyle bağlantılıdır. Oyun iki kişiyle oynanır, her ikisinin taş rengi farklıdır.¹⁶⁹ Renkler genelde siyah ve kırmızıdır. Oyun kâğıt üzerine çizilerek de oynanır. Oyunun amacı, rakiplerden birinin çizgiler üzerinde kendi taşlardan yatay veya dikey üçlü oluşturup rakibinin taşlarını yutarak onu yenilgiye uğratmasıdır. Strateji gerektiren bir oyun olduğu için asker oyunu olarak da adlandırılır. Evlerde ve kapalı mekânlarda oynanabilecek güzel bir oyundur.

¹⁶⁶ Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, nşr. Mehdi Mahzûmî, İbrahim Samerrâî, I-VIII, Bağdat 1980-1985, 4/336; Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, C. I, Dâru İhyau't-Turâsi'l-Arabi, Beyrût 2001, s. 234.

¹⁶⁷ İmriu'l-Kays, *Divânu İmriu'l-Kays*, s. 77.

¹⁶⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 10, s. 322.

¹⁶⁹ Şakir Mecîd Kâzım, *El'abü'l-Etfâl inde'l-'Arab Kable'l İslâm*, Mecelletü'l-Âdâb, Basra 2007, s. 43.

3.8.17. Saklambaç

Çocukların açık alanlarda ve evlerinde rahatlıkla oynayabilecekleri bir oyundur. Hz. Peygamber döneminin bilindik oyunlarından¹⁷⁰ Oyun için bir ebe, en az bir saklanan kişi gereklidir. Oyuncular kimin ebe olduğuna karar verdikten sonra ebe herhangi bir şeye yaslanır, gözlerini kapatır, arkadaşlarının saklanma süresini birden ona kadar sayarak bekler. Herkes saklandıktan sonra gözlerini açan ebe, saklanan arkadaşlarını bulup sobelemeye çalışır. Yani ebe, saklanan arkadaşını görünce onun adını söyleyerek ebe olduğu noktaya koşar. O noktaya önce varırsa arkadaşını sobeler ve bu sefer ebe arkadaşı olur. Saklanan oyuncu ebe noktasına önce varırsa ebe yine aynı kişi olur. Oyun bu şekilde çocukların bitirmek istedikleri âna kadar devam eder. Oyun çocuklara dürüst olmaları, yaptıkları işe hile karıştırmamalarını öğretir. Ebe gözlerini açıp saklananlara bakarsa hile yapmış olur, bunu diğer oyuncular fark ederlerse oyun bozulur. Bu yüzden ebenin gözlerini kapatıp herkesin saklanmasını beklemesinin arkasında oyuna hile karıştırmaması önemlidir. Çocuk oyunda dürüst olmanın pratiğini yaparak bu durumu kendinde ahlak haline getirir. Yalan ve hilenin çirkin davranışlar olduğunu öğrenir.

3.8.18. Tura Oyunu

Tura oyunu kültürden kültüre çeşitlilik gösterse de biz sadece bir tanesini inceleyeceğiz. Turanın tanımıyla ilgili birçok tarif vardır. Bunlardan birisi örülmüş mendilin kamçı olarak kullanılmasıdır.¹⁷¹ Farklı şekilleri de vardır. Hz. Peygamber döneminde çocukların severek oynadığı oyunu¹⁷² gençler ihtiyaç duyduklarında kendilerine uyarlamışlar, derken oyun gençlerde de gelenek haline gelmiştir. Dayanıklılık ve gücün sembolize edildiği oyun, müzik eşliğinde oynanır. Oyun için önce 10 ya da 12 kişilik iki grup oluşturulur. Sonra folklor müziğine uygun hareketlerle oyuna başlanır, oyundaki kişiler ellerindeki turalarla rakiplerinin sırtlarına vururlardı. Bazı yörelerde oyun daha çok kızlar arasında oynansa da Anadolu’da, gençleri askere gönderirken asker adayının dayanıklılığını artırmak amacıyla da oynanır. Tura oyununda maksat, kişinin bütün gücüyle rakibine vurması değil kendi rüştünü, askere gidebilecek olgunluğunu ispatlamasıdır. Kazanan ve kaybeden olmaması oyunu cazip kılan unsurlardandır.

¹⁷⁰ Bozkurt, “Oyun” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 16.

¹⁷¹ Şemseddin Sâmî, “L’ab”. *Kamus-i Türkî*, Şîfa Yayınevi, İstanbul 2012.

¹⁷² Bozkurt, “Oyun” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 16.

3.8.19. Kuşlarla Oynama

Hız. Peygamber döneminde yarış için güvercin, horoz, deve, at gibi pek çok hayvanı besleyen Araplar kuşlara ilgi duyarlardı. Özellikle çocuklar kuşlarla oynamayı çok severlerdi. Enes'in kardeşi Ebu Umeyr bu çocuklardan yalnızca biriydi. Güvercinleri yarış için besleyenler de vardı.¹⁷³

3.8.20. Avuç Açtırma/Sıkma

Rekabet ve güç gerektiren, paylaşma dayalı bu oyunda bir çocuk, eline bir nesne alır, iyice sıkar ve arkadaşlarının avucunu açıp bu nesneyi almasını söyler.¹⁷⁴ Dikkatli ve güçlü olan nesneyi elinden alır.

3.8.21. Mitessa/ Bir Nevi Top Oyunu

Oyun için gerekli olan sopanın ucuna geniş, yuvarlak bir tahta parçası bağlanırdı. Bu sopayla vurmak için yere herhangi bir şey konulur, yerdeki cisme sopayla vurulur, yerinden fırlatılırdı.¹⁷⁵ Bu oyun günümüzdeki golf oyununa benzer bir oyundur.

3.8.22. Azm-ı Vedah (Beyaz Kemik) Oyunu

Günün sıcaklığından bunalan çocuklar akşam saatlerinde havanın serinlemesiyle dışarı çıkarlar ve eğlenecek bin bir çeşit oyun bulurlardı. Bu oyunlardan biri de "Azm-i Vedah"dı. Oyun, Hız. Peygamber'in çocukken oynadığı oyunlardan biriydi.¹⁷⁶ Daha çok erkek çocukların katılımıyla oynanan bu oyunda iki grup vardır. Oyunculardan biri, gecenin karanlığında azm vedah'ı (beyaz kemiği) olabildiğince uzağa atar, diğer çocuklar iki grup olur, atılan kemiği bulmaya çalışırlardı. Gecenin zifiri karanlığında kemikleri aramak iğneyle kuyu kazımak gibiydi. Buna rağmen beyaz kemik bulunurdu. Kemiği bulan oyuncu "Kamer"¹⁷⁷ olarak adlandırılır ve galip ilan edilirdi. Böylece Kamer'in dahil olduğu grup da başarılı sayılırdı. Kaybeden grup kazananları, kemiğin bulunduğu noktadan atıldığı noktaya kadar sırtlarında taşırlardı.¹⁷⁸ Çocuklar için oyunun en keyifli yeri belki de burasıydı.

¹⁷³ Cāhız, *Hayevân*, C. III, s. 256.

¹⁷⁴ Cāhız, *Hayevân*, C. 6, s. 146: Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. 9, s. 125.

¹⁷⁵ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. 7, s. 403; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 2, s. 177.

¹⁷⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Fâ'ik fi Garîbi'l-Hadîs*, C. III, thk. nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Ma'rife, Kahire 1945, s. 3.

¹⁷⁷ Temir, "Hız. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları", s. 257.

¹⁷⁸ Bozkurt, "Oyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, ss. 15-16.

3.8.23. Bûhâ Oyunu

Bakıldığında çocuklar için tehlikeli bir oyun olan “bûhâ”, Arap çocuk oyunları geleneğinde yerini almış tarihi bir çocuk oyunudur. Çocuklar, yanan bir sopayı başlarının üzerinde çevirerek gösteri yaparlar, eğlenirlerdi.¹⁷⁹ Kaynaklarda oyunla ilgili başka bir bilgiye rastlanılmamıştır.

3.8.24. Cî'râ Oyunu

Oyun üç kişiyle oynanırdı. İki çocuk, üçüncü çocuğu birlikte taşımak için ellerini sıkıca tutarlar ve üçüncü çocuğu ellerinin üstünde oturturlar, onu bu şekilde bir süre gezdirirlerdi. Çocuklar bu oyunu İslâm'dan önce oynadıkları gibi sonrasında da oynamaya devam etmişlerdir.¹⁸⁰

3.8.25. Karga Oyunu

Ebû Hureyre'yle hatıralara kazınan bu oyun, erkek çocuklarının geceleri oynadığı bir oyundu. Ebû Hureyre, kendisi için hazırlanan bineğe biner, başına daha önceden hazırlanan liften yapılmış başlığı geçirir ve sokaklarda gezerdi. Çocuklar gece saatlerinde bu oyunu kendi aralarında oynarken, Ebû Hureyre, onlar farkına varmadan aralarına girer, ayaklarını kuvvetlice yere vurduğunda çocuklar neye uğradıklarını şaşırarak korkup kaçarlardı¹⁸¹. Bu oyun bir nevi korku ve cesaret oyunudur.

3.8.26. Kaydırak Oyunu

Hız. Peygamber dönemi en keyifli oyunlarından biride kaydırak oyunuydu, O dönemde çocuklar kum ve toprak üzerinde kayarlardı.¹⁸² Çocuklar bu oyunu oynayacakları zaman, zemini kum, toprak veya çamur olan yüksek yerlere çıkar, oradan kayarak aşağıya inerler,¹⁸³ bu şekilde eğlenirlerdi.

¹⁷⁹ Ebû'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhassas*, C. 4, s. 15; İbn Manzûr *Lisânu'l-'Arab*, C. 2, s. 253.

¹⁸⁰ Ezherî, *Tehzibu'l-Luga*, C. 1, s. 234; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C. 4, s. 141.

¹⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/251; Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *Me'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı, Heyetü'l-Misriyye, Kahire 1992, s. 278.

¹⁸² Ebû Ali Hasan b. Abdullah el-Kaysî, *İdâh* C. II, ,thk. Muhammed b. Hamûd, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût, 1408/1987, s. 744; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C. 10, s. 138.

¹⁸³ Velîd Mustafa Muhammed Salih Cebbûrî, *Elâbü's-Sıbyân fi Asri'ri-Risale*, C. 4, Mecelletü't-Terbiye ve'l-İlm, 2012, s. 9.

3.8.27. Cümmâh Oyunu (Ok Oyunu)

Okların uçlarına çamur veya hurma çekirdeği takılırdı.¹⁸⁴ Bu, küçüklerin okçuluğu öğrenmeleri¹⁸⁵ için düşünülmüş bir yöntemdir.

3.8.28. Tahta Kılıç Oyunu

Küçük çocuklar için tasarlanmış, tahtadan yapılan kılıçlardı.¹⁸⁶

Yukarıda saydığımız oyunların dışında, detay olmamakla birlikte oynanan bazı oyunlar da vardır. Gece oynanan¹⁸⁷ ğurâb¹⁸⁸ oyunu, dahracâ,¹⁸⁹ seksek¹⁹⁰ oyunu, kuş¹⁹¹ ve kedi¹⁹² gibi hayvanlarla ilgilenme ve oynama küçük çapta varlığını hissettiren oyunlardı.

İslam öncesinde Araplar, eğlenmek için farklı hayvanlardan yararlanmışlardı ancak daha çok at, deve, eşek gibi hayvanlarla eğlenmek için yarışmalar düzenlemişlerdir. Kumes hayvanlarını dövüştürmek için kafeslere koymuşlardır. Bu dövüşlerde hayvanlar çok ciddi yara alırdı. Hz. Peygamber sırf eğlenmek için hayvanlara zarar verilmesini yasaklamıştır.¹⁹³

3.9. Hz. Peygamber'in Hoş Görmediği Oyunlar

Hz. Peygamber insan fıtratına uygun olup hiç bir şekilde zarar vermeyen, İslam ahlakıyla uyumlu her türlü eğlence ve oyuna izin vermiştir. Onur kırıcı, alaya alan, toplumsal değerleri yok sayan her türlü şaka, oyun ve eğlenceyi yasaklamıştır. Bunun yanında kumar ve tavla oyunlarını yasaklamıştır.¹⁹⁴ Çünkü bu oyunlarda maneviyatı zedeleyen her türlü hastalık, haram para, hile, yalan gibi ahlakî değerleri altüst edecek çirkin davranışlar vardır. Bu nedenle uzmanlar, anne babaların oyunlar konusunda dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir.

¹⁸⁴ Bozkurt, “Ok”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, ss. 333-335.

¹⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. II, “cmh”, ss. 346-347.

¹⁸⁶ Zevzenî, *Mu'allakâtu's-Seb'*, s. 202.

¹⁸⁷ Câhız, *Hayevân*, C. VI, s. 146.

¹⁸⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. V, s. 124.

¹⁸⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. V, s. 124.

¹⁹⁰ Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, C. I-II, s. 217.

¹⁹¹ İbnü'l- Esîr, *Usdu'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, C. V, thk. Muhammed Abdülmenâm el-Berî-Abdulfettah Ebû Senne, Dâru'l-İlmiyye, Beyrût 1390/1970, s. 55.

¹⁹² İbnü'l- Esîr, *Usdu'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, C. V, s. 120.

¹⁹³ Vecdi Akyüz, “*Asr-ı Saadette Spor*”, BYASİ, İstanbul 2007, IV, ss. 371-424.

¹⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Eşribe*, s. 5.

Cahiliye dönemi oyunlarından kalma “Şahârida (on dört)”¹⁹⁵ adında oyun da bir tür kumardır. Çocukların oynadığı bu kumarı İslâm yasaklamıştır. Çünkü oyun, çocukların parası veya eşyaları üzerine oynanırdı. Bunun dışında insan ve hayvanlara, doğaya ve canlılara zarar veren bütün oyunlar da yasaklamıştır. Medine’de sapanlarıyla sırf oyun adına kuşları öldüren çocuklara, Hz Peygamber yasak getirmiş,¹⁹⁶ avlanmanın sınırlarını belirleyerek çocukları uyarmıştır. Resûlallah bu tavrıyla, insana zarar vermeyen canlıları hedef almanın İslâm hukukuyla bağdaşmayacağını göstermiştir.¹⁹⁷

Said b. Cübeyr’in rivayetinde İbn Ömer Kureys’ten birkaç gencin yanına uğramıştı. Bu gençler bir kuşu (ya da tavuğu) hedef olarak belirlemişler, oklarını ona doğru atıyorlardı. İsabet etmeyen okları kuşun sahibine veriyorlardı. İbn Ömer gelince dağıldılar. İbn Ömer gördükleri karşısında çılgına döndü. Bunu yapana Allah lânet etsin. “Allah Resûlü, içinde can olan bir şeyi hedef yapan kimseye lânet etmiştir”¹⁹⁸ der.

¹⁹⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. 9, s. 23.

¹⁹⁶ Buhârî, Kitâbü’z-Zebâih ve Sayd, ss. 4-5.

¹⁹⁷ Ebû ‘ Umer Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdurabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelusî, *el-İkdu’l-Ferîd*, C. IV, thk. Ahmed Emîn, İbrâhîm el-Ebyârî, ‘Abdusselâm M. Hârûn, Kahire, 1949, ss. 6-8; Ebû’l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes’ûdî, *Mürûcu’z-Zeheb ve Me’âdini’l-Cevher*, C. III thk. Abdü’l-Emîn Ali Mehannâ, I-IV, Müessetül’l-A’lâ li’l-Matbû’ât, Beyrut 2010, ss. 46-47.

¹⁹⁸ Buhârî, Zebâih, 25; Ebû Dâvûd, Edâhî, 11.

4. HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİ ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCELERİNE BAKIŞ

Hiz. Ebu Bekir çok yumuşak huylu olmasına rağmen oyun ve eğlenceye duşkun bir insan değildir. Bunun yanında Hiz. Peygamber'in oğretilerinden de geri kalmamıştır. Hiz. Peygamber neyi yapmışsa o da onu yapmıştır. Oyun ve eğlence konusunda tavrı da aynı Hiz. Peygamber gibidir. Ancak bazı durumlarda farklı davrandığı haller de olmuştur. Bir Kurban Bayramı'nda Mina'da iken Hiz. Aişe'nin yanına iki kız gelip tef alıp şarkı söylemek istemişlerdir.¹⁹⁹ Hiz. Ebu Bekir ise onları azarlamıştır. Bu duruma Hiz. Peygamber: "Bırak ey Ebu Bekir. Her kavmin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır"²⁰⁰ buyurarak Hiz. Ebû Bekir'i uyarmıştır. Hiz. Peygamber'in bu tavrından oyun ve eğlencenin haram olmadığı ancak İşlâm'ın bazı kurallarına dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

şakacı olmasıyla bilinen Nu'ayman adında bir sahâbe ile arkadaşı Süveybit ve Hiz.Ebû Bekir ticaret yapmak için bir kervanla Busra'ya giderler. Nu'ayman acıkır, Suveybit'in yanına gelir ve ondan yiyecek bir şeyler ister. Suveybit ise Hiz. Ebu Bekir beklemelerini söyler ve ona yiyecek vermez. Bunun üzerine Nu'ayman Süveybit'i kızdıracak bir iş yapar. Deve tüccarlarının yanına giderek: "Maharetiyle ün yapmış Arap bir kölem var. Onu satın almak ister misiniz?" der ve kölesinin kendinin hür olduğunu söyleyecek kadar cesur biri olduğunu ekler. Tüccarlardan birisi onu on deveye satın alırsanız deyince Süveybit'i göstererek "Buyrun alınız" der. Süveybit, bunun bir şaka olduğunu kendisinin köle olmadığını söylese de tüccarlar ona inanmazlar. Durumu oğrenen Hiz. Ebu Bekir hemen tüccarların yanına gider, develeri geri verir ve Süveybit'i kurtarır. Olayı oğrenen Hiz. Peygamber ve Sahâbeler buna uzun süre ėülmüřlerdir.²⁰¹

Sert mizaçlı olan Hiz. Ömer, oyun ve eğlenceye karşı biriydi. Hiz. Peygamber'in oğretilerine bağlı olduğu için sünnete uygun eğlencelere müsaade ederdi. Hiz. Peygamber'in çocuklar ve gençlerle şaka ve oyunlarına şahit olan Hiz. Ömer, bu konuda daha esnek davranmıştır. Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'in Hasan ve Hüseyin'i

¹⁹⁹ İsmail Pırlanta, "Hiz. Peygamber Döneminde Eğlence Hayatı", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10/1 Winter 2015, s. 645.

²⁰⁰ Buhârî, İdeyn, 3.

²⁰¹ İbn Mâce, Edeb, 24; Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifet'il-Aşhâb*, C. IV thk. 'Ali Muhammed Becâvî, Beyrut 1409/189, s. 1526-1527

alıp omuzlarına bindirdiğini görünce “Atınız ne kadar kıymetlidir” diye şaka yapmış, Hz. Peygamber de: “Onlar ne güzel binicilerdir” diye karşılık vermiştir.²⁰²

H. Ömer’in şakalarından bir diğeri de şöyledir: Bedevinin birisi önemsemeyen namaz kılıyordu. Namazı bitirince: “Ey Allah’ım! Beni hurilerle evlendir.” diye dua etmiştir. Başından beri adamı takip eden H. Ömer “Ey adam, iyi para vermedin ancak dünür olduğun kadının daha kıymetlisini istersin.” diye şaka yapar.²⁰³

H. Ömer, Habeşli gençlerin mescitte oyun ve eğlence yapacaklarını öğrenince öfkelenir, onları Mescid’den çıkarmak ister. Duruma müdahale eden H. Peygamber, H. Ömer’e: “Erfede oğullarını engelleme”²⁰⁴ buyurarak mescidlerin sadece ibadet mekanı olmadığını, yeri geldiğinde oyun ve eğlencelerin de yapılabileceği göstermiştir.

H. Peygamber gibi H. Ömer de maharet kazanma ve yetenekleri geliştiren oyunları önemsemiş, çocuklara atıcılık, binicilik, koşu, yüzme gibi eğitici faaliyetleri konusunda valilerine tavsiyelerde bulunmuştur.²⁰⁵

Son olarak şunu da ekleyebiliriz: H. Ömer döneminde horoz dövüşleri üzerine kumar oynayanlar vardı. Bir gün iki kişi horoz üzerine kumar oynarken H. Ömer horozları kesmek istediğini söylemiştir. Ensarın: “Tesbih eden ümmeti öldürmek mi istiyorsun?” demesi üzerine H. Ömer horozları kesmekten vazgeçmiştir.²⁰⁶

Edebiyle H. Peygamber’in övgüsüne mazhar olan H. Osman, H. Peygamber’in öğretilerine son derece bağlıydı. Bu yüzden H. Peygamber gibi şaka ve mizaca hoş bakmıştır. H. Osman bir gün mescitte iken Nuayman ve Mahreme adında iki sahâbe de oradaydı. Mahreme yaşlı ve gözleri görmediği için Nuayman sürekli ona şaka yapardı. Daha önce yaptığı şakalarından dolayı kırılgan olan Mahreme, Nuayman’a rastladığında asasını Nuayman’ın kafasına vuracağını söyler. Mahreme’ nin kızgınlığının farkında olan Nuayman, Mahreme’ nin yanına gelerek “Nuayman’a kızgınlığın devam ediyor mu?” diye sorar. Evet deyince Nuayman, “Hadi seni Nuayman’a götüreyim.” diyerek Mahreme’yi namaz kılan H. Osman’ın yanına getirir. H. Osman’ı Nuayman sanan Mahreme, âsasını onun kafasına indirir.

²⁰² Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid*, C. IX, ss. 181-182.

²⁰³ Ebû’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureyşî en-Nuveyrî, *Nihâyetu’l-Ereb fi Funûni’l-Edeb*, C. IVDârû’l-Kutubi’l-Mısrıyye, Kahire, t. y. s. 3.

²⁰⁴ Buhârî, İdeyn, 2.

²⁰⁵ Temir, H. “Peygamber Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları”, s. 254.

²⁰⁶ Buhârî, II, 660.

Mahreme'nin akrabaları, Hz. Osman'a yapılan bu ağır şakadan dolayı, Nuayman'ın cezalandırılmasını isterler. Ancak Hz. Osman, Bedir ehlinden olduğunu söyleyerek onun cezalandırılmasına karşı çıkar.²⁰⁷

Hz. Ali de abartılı şaka, gülme ve insanı alaya alacak şeyleri yasaklamıştır. Seviyeli bir mizahı kabul etmiştir. Kaynaklar Hz. Ali'nin şakacı ve hazırcevaplı biri olduğunu kaydeder.

Ümmü Külsûm'un rivayetine göre bir gün on dört oyunu oynadıkları sırada Hz. Ali yanlarına gelip onlara ne yaptıklarını sormuş, onlar oruçlu olduklarını, vakit geçirmek için oyun oynadıklarını söylemişlerdir. Hz. Ali bu oyunu uygun görmediğini söylemiş, onlara ceviz oyunu oynamalarını tavsiye etmiştir.²⁰⁸

Hz. Ali halife olduğu dönemde kumar oyunlarına karşı tedbir almış ancak yine de oynayanlar olmuştur. Kumar için tavla oynayanları sabah saatlerinden geceye kadar cezalandırdığı rivayet edilmiştir.²⁰⁹

²⁰⁷ İbn 'Abdilberr, C. IV, s. 1528-1529; İbn Hacer, C. VI, s. 465.

²⁰⁸ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hut, V, Berût 1409/ 1989, s. 288.

²⁰⁹ Buhârî, Edeb, s. 664.

5. EMEVÎLER VE ABBÂSİLER DÖNEMİNDE ÇOCUK OYUNLARI VE EĞLENCE ARAÇLARI

5.1. Emevîler Dönemi Çocuk Oyunları Ve Eğlence Araçları

Emevîler dönemi, o zamana kadar bilinen oyun ve eğlencenin her çeşidinin yaşandığı, özellikle musikinin çok daha fazla ilgi gördüğü bir dönemdir. Fetihlerle geniş coğrafyalara yayılmaları, yeni kültür ve medeniyetlerle tanışmaları, Emevîler'i eğlence konusunda bir adım daha öteye taşımıştır. Bu gelişmeler Emevîler'in yaşantılarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Saraylarda ve zengin evlerinde musiki ile birlikte eğlenceler artmış, günlük hayatta şiirlerin yerini şarkılar,²¹⁰ sokak oyunlarının yerini kapalı mekanlar almıştır. Saraylara, eğlence ve oyunların yanında hicivli şiirler okuyan şairler, taklitçiler ve hoş vakit geçirilmesi için hikâye anlatan kişiler de getirilmiştir.²¹¹

Belazurî'nin verdiği bilgiye göre Yezid b. Muaviye, şarkı söyleyen cariyeye ve köleler getirmiş, avcılık yapmış, horoz dövüşleri ve maymun oyunları tertip ederek Emevî Hanedanlığında eğlenmeyi ilk başlatan kişi olmuştur.²¹² Liderlerinin bu faaliyetlerinden halk da ciddi anlamda etkilenmiştir.

Emevîler döneminde, şarkı söylemek ya da dinlemek, at yarışları yapmak, avlanmak, güvercin uçurmak, sırf insanları güldürmek için espiri yapan, bugünkü adıyla Mizahşörlerin yavaş yavaş ortaya çıkması, satranç ve tavla oynamak²¹³ yaygın eğlence türleriydi. Bu dönemde her ne kadar eğlenceyle meşgul olursa da maharet kazanmaya ve yetenekleri geliştirmeye yönelik, savaş meydanlarında güç gösterisi sayılan oyun ve eğlencelere de önem verilmiştir. Açık alanlarda avcılık, atıcılık; kapalı alanlarda ise satranç bunlara örnek verilebilir. Tavla kumar sayıldığı için Müslümanlar arasında hoş görülmemiştir ancak avcılık ve satranç gibi askeri sahada önemli manevraların öğretildiği oyunlar ayrı bir değer kazanmıştır.

Emevîler'deki oyun ve eğlenceye düşkünlük toplumu ve sosyal hayatı derinden etkilemiş olsa da Nebi Bozkurt'a göre, Hz. Peygamber döneminden bugüne gelen

²¹⁰ Erol Efiloğlu, *Emevîlerin Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2019, s. 29.

²¹¹ Nebi Bozkurt, *Hadis'te Folklor Eğlence*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu.138, İstanbul 1997, s. 13.

²¹² Belazurî, *Ensab*, C. V, s. 1.

²¹³ İsmail Serdar Duman, *Emevîler'de Sosyal Hayat*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Kayseri 2004, s. 87.

çocuk oyunlarının birçoğunda fazla bir değişiklik olmamıştır.²¹⁴

5.1.1. Satranç Oyunu

Satranç kelimesinin kökeniyle ilgili farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden biri oyunun Hint kökenli²¹⁵ olduğu yönündedir. Bir başka görüş ise Hz. İdris tarafından bulunduğudır.²¹⁶ Bunlardan başka daha pek çok görüşün olduğu ancak kabul gören görüşün satranç kelimesinin Hintçe olduğu Hintçe'den Farsça'ya çet-reng, Farsça'dan Arapça'ya satranç olarak geçmiş olduğu yönündedir. Satranç kelimesinin aslı, Sanskritçe dilinde dört unsur anlamına gelen “catur anga”dır.s Hintliler bu dört unsuru atlar, filler, savaş arabası, piyadeler şeklinde sıralamışlardır.²¹⁷ Cahiliye döneminin popüler oyunlarından biri olan satranç şiiirlere de konu olmuştur.²¹⁸ İslâm'ın gelmesine yakın bir zamanda Arap coğrafyasına geçen satranç oyununu ilk öğrenen kişi Amr b. As olmuştur.²¹⁹

Bîrûnî, “Hindistan'da satranç oyunu oynanacağı zaman taşlar bir bir tahtaya yerleştirilirdi. İşte bu durum her bir taşın değerini ve oyundaki rolünü anlatır”.²²⁰ demiştir. İslâm'ın ilk yıllarında âlimler arasında tartışma konusu olan satranç oyunu, kişinin ibadetlerini bırakmaması, kumar niyetiyle oynamaması, görev ve sorumluluklarını ihmal etmemesi kaydıyla oynayabileceği söylenmiştir.²²¹ Sarayda satrancın tutkunu olan Halifeler vardı. Hem günlük yaşamlarında hem de askeri sahadaki faydalarını tecrübe eden Halifeler, çocuklarının satrancı öğrenebilmeleri için gerekli eğitimi almalarını sağlamışlardır.

Satranç tahtası 64 eşit kareden oluşur. Kareler koyu ve açık renkli olarak sıralanmıştır. Her bir oyuncunun, iki tane kale, iki tane at, iki tane fil, bir tane şah ve bir tane vezir ile birlikte sekiz tane taşı vardır. Oyunda en önemli taş şahtır. Şah kaybedilirse oyun da kaybedilir. Oyunda taşlar siyah ve beyaz renklidir ve önce

²¹⁴ Bozkurt, Hadiste Folklor Eğlence, s. 137.

²¹⁵ Ramazan Altınay, “Satranç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 178-181.

²¹⁶ Firdevsi Rûmî, *Satranç-Nâme-i Kebîr*, M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 20015, ss. 120-122.

²¹⁷ Altınay, “Satranç”, ss. 178-181

²¹⁸ İmruülkays b. Hucr, *Dîvânu İmruülkays*, nşr: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l- Maârif, Kahire 1984, s. 468.

²¹⁹ Altınay, “Satranç”, ss. 178-181.

²²⁰ Ebû'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî, *Tahkiku mâ li'l-Hint*, nşr. C.E. Sachau, London 1887, ed. Fuat Sezgin, Frankfurt 1993, ss. 90-91.

²²¹ Bozkurt, *Hadis'te Folklor Eğlence*, s. 149.

beyaz taşların sahibi oyuna başlar. Oyunda iki rakip bulunur. Rakiplerin amacı, kurallarına uygun hamleler yaparak karşı tarafı yenmektir.

Satrançın en önemli özelliklerinden biri de her yaşa hitap etmesidir. Çocuklar, gençler, yaşlılar toplumda herkes bu oyunu oynayabilirdi. Satranç özellikle çocukların motivasyonu sağlayarak keyifli vakit geçirmelerine yardımcı olur, çocukların zihinsel gelişimlerine katkıda bulunur. Satranç oynayan çocuklar, karşı tarafın adımlarını takip ederek planlı hareket etmeyi öğrenirler. Oyun çocukların, bir konu üzerinde uzun süre odaklanabilmelerini, böylece günlük hayatta karşılaştıkları sıkıntıların kolayca üstesinden gelebilmelerini sağlar. Bunun yanında çocuğun kritik etme yeteneğini geliştirir. Oyun çocuğun, sosyal hayatında karşılaştığı sorunları farklı şekilde değerlendirerek kalıcı çözümler üretmesine yardımcı olur.

Günümüzde ilköğretim okullarında ders olarak okutulan satranç oyunu, askeri okullarda da savaş stratejisi öğretmek için bir eğitim aracı olarak kullanılmaktadır.

5.1.2. Tavla

Tavla şans oyunları arasında yer alan bir kumar türüdür. Çünkü oyun, ortaya konan para veya herhangi bir şey üzerine oynanmaktadır. Tavlının ortaya çıkışıyla ilgili farklı bilgiler vardır. Mes'udi'ye göre, tavlının menşei Hindistan'dır.²²² Dönemin İslâm alimlerinin tamamına göre ise Persler'den gelmektedir. Sebebi ise tavlının Sâsâni Devletinin kurucusu olan Erdeşir zamanında bulunduğu ve buradan yaygınlaştığının söylenmesidir.²²³ Tavla, otuz taş, iki zar, on iki veya yirmi dört haneden oluşur. Tavladaki iki zar, Tanrısal irade ve insanın boyun eğmesi şeklinde yorumlanır.²²⁴

Bir hadiste, tavla oynayanın Allahu Teala'ya isyan ettiğinden bahsedilmektedir.²²⁵ Başka bir hadiste ise tavla oynayan kişinin elinin, domuz kanına sürülmüş gibi kirlendiği ifade edilir.²²⁶

Tavladan dolayı Hz. Aişe de sıkıntı yaşamıştır. Kendisine ait evde oturanların bir tür kumar oyunu olan tavlayı bulundurdıklarını öğrenen Hz. Aişe, onları evinden

²²² Mes'ûdî, *Mürûcu 'z-Zeheb ve Me'âdini 'l-Cevher*, C. I, s. 157.

²²³ Mes'ûdî, *Mürûcu 'z-Zeheb ve Me'âdini 'l-Cevher*, C.I, s. 89

²²⁴ Mes'ûdî, *Mürûcü 'z-Zeheb ve Me'âdini 'l-Cevher*, C.I, s.158.

²²⁵ Ebû Dâvûd, Edeb 56; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el- Yemenî, *el-Muvatta'*, Rûya, 6.

²²⁶ Müslim, Şi'r, 10; İbn Mâce, Edeb 43.

çıkarmak istemiştir.²²⁷ Abdullah b. Ömer de, tavlâ oynayanların çocuklarından oyun aletlerini alıp kırmış, çocukları da dövmüştür.²²⁸

Cahiliye döneminde kumar oynayan kişilerin, ailelerini maddi olarak sıkıntıya sokmaları ayrı bir dertti. Özellikle çocukların durumu içler acısıydı. İmriu'l Kays, ıssız vadilerden geçerken duyduğu kurt ulumalarını, kumarda kaybeden adamın aç kalan çocuklarının bağrışmalarına benzetmektedir.²²⁹ Bu yüzden şans oyunlarının her türlü İslâm'da yasaklanmıştır. İslâm dinine göre, bu kadar yerilen bir oyundan Müslüman çocuklarının elbette uzak tutulması gerekir.

5.1.3. At ve Deve Yarışları

Emevîler'de ata binme bir tutkuydu. Bu yüzden ata sadece erkekler değil kadınlar ve genç kızlar da binerdi.²³⁰ Emevî idarecilerinin eşleri biniciliği öğrenir ve yarışlara katılırdı.²³¹ Halifelerin kızlarının da, yarışlara katılmaları için at yetiştirilirdi.²³²

5.1.4. Avcılık

İslâm öncesi avcılık, daha çok geçim sıkıntısını gidermek amacıyla yapılıyordu. Çölde zor şartlarda hayatta kalmaya çalışan bedeviler aç kalmamak için neredeyse bütün hayvanları avlıyorlardı.²³³ Tavşan, keler, yaban ineği, tilki, yaban eşiği gibi daha pek çok hayvan avlanırdı.²³⁴ İslâm diniyle birlikte avcılığın sınırları belirlenmiş, Hz. Peygamber yenilebilecek av hayvanlarının neler olduğunu anlatmıştır.

Emevîler döneminde avcılık, eğlenme aracı olmakla birlikte askeri bir taktik niteliği de kazanmıştır.²³⁵ Nitekim hızlı adımlarla yürüme, saldırılara karşı tetikte bekleme, taarruzda bulunma ve geri çekilme, düşmana karşı iyi silah kullanma

²²⁷ Belazurî, *Ensab*, 418.

²²⁸ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhalla*, C. IX, s. 29.

²²⁹ İmriu'l- Kays Zuheyr b. Ebi Sulma, Lebid b. Rebi'a, 'Amr b. Kulsüm, *Yedi Askı*, Kenan Demirayak, Nurettin Ceviz, Nevzat H. Yanık çev., Ankara Okulu Yayınları, İstanbul 2010, s. 26.

²³⁰ Duman, *Emevîler'de Sosyal Hayat*, s. 86.

²³¹ Duman, *Emevîler'de Sosyal Hayat*, s. 86

²³² Hasan İbrahim, *Siyasi, Dini, Kültürel ve Sosyal İslâm Tarihi*, C. II, İ. Yiğit-S. Gümüş çev. İstanbul 1987, s. 276.

²³³ Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, Kuramaer Yayınları, İstanbul 2017, s. 44.

²³⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber*, İsmail Güler çev., Ankara 2018, s. 205.

²³⁵ Duman, *Emevîler'de Sosyal Hayat*, s. 86.

avcılığın savaşçı bir gence kazandırdığı önemli vasıflardır.²³⁶ Bu yönüyle avcılığın önemli bir eğitim aracı olduğu söylenebilir.

5.1.5. Mizah

Emevîler döneminde ortaya çıkan ve yeni bir eğlence türü olan komedyenlik halk tarafından beklenen kabulü görmüştür. Dönemin en meşhur komedyeni olan Ebû Dulâme gençlik yıllarını Emevîler zamanında geçirmiştir. Bazen şiir, edebî ve ilmi yarışmalara katılmıştır. Ebû Dulâme, hünerleriyle insanların hoşça vakit geçirmelerini sağlamıştır.²³⁷

5.1.6. Ok Atıcılığı

Kaynaklarda ok ve yayın ilk kullanıcısı Hz. Adem' in olduğuna dair rivayetler vardır.²³⁸ Hz. Peygamber ok kullanmayı teşvik etmiştir. Bir hadiste: “Atıcılığa önem verin, nitekim bu sizin için önemli bir oyundur”²³⁹ buyurmuştur. Bir başka hadiste ise “Atın atın. Ben de sizinleyim.” buyurarak ok yarışındakileri coşturmuştur.²⁴⁰ Maharet gerektiren oyunlar arasında yer alan “ok atıcılığı” Emevîler döneminde de gerekli ilgiyi görmüştür.

5.1.7. Güreş

Hz. Peygamber döneminde sevilen güreş sporu, Emevîler döneminde de iyi bir yer edinmişti. Orta Doğu ve Arabistan toplumlarında yaygın bir spor haline gelmiştir.²⁴¹

5.1.8. Yüzme

Arap Yarımadasında iklim şartları göz önünde bulundurulduğunda, yüzmek için kısıtlı imkanlara sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen yüzmeyi öğrenenlerin sayısı hiç de az değildir. Fetihlerle geniş coğrafyalara ulaşan Araplar, deniz ve nehirlerle yakın olan yerlerde yüzmeyi öğrenmişlerdir. Emevîler döneminde, deniz avcılığı önem kazanmaya başlamış, avcılık da yüzücülüğün gelişmesine katkı sağlamıştır.²⁴² Emevî halkından fakir olanlar özellikle çölde yaşayan bedeviler açlık

²³⁶ Duman, *Emevilerde Sosyal Hayat*, s. 86.

²³⁷ Duman, *Emeviler'de Sosyal Hayat*, s. 88.

²³⁸ Bozkurt, “Ok”, C. 33, ss. 333-335.

²³⁹ İsfahânî, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, C. I, s. 441.

²⁴⁰ Suyutî, *el-Camus-Sağır*, s. 63.

²⁴¹ Abdülkadir Özcan, “Güreş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996. s. 317.

²⁴² Hizmetli, *İslâm Tarihi İlk Dönem*, s. 148.

ve yoksullukla mücadele etmişler, karınlarını doyurmak için avcılık yapmışlardır. Karada avcılık yapan bedeviler deniz ürünlerinden istifade edebilmek için yüzmeyi öğrenmişlerdir.

5.1.9. Hayvanlarla Oynama

Oyun ve eğlencenin her türüsünün yaşandığı Emevîlerde, köpek, kaz, horoz gibi hayvanlar sırf keyif almak için dövüştürülürdü. Hz. Peygamber hayvanların eziyet gördüğü yarışmaları yasaklamıştır.²⁴³ İslam Dini, insanların hayvanlarla muamelesinin sınırlarını belirlemiş, hayvanlara zarar verecek her türlü yarışmayı yasaklamıştır.²⁴⁴

5.1.10. Çevgân Oyunu (Savlecân)

Halk arasında sevilerek oynanan çevgân oyunun İran kökenli olduğu söylenmektedir.²⁴⁵ Farsça'da çevgân olarak bilinen oyundan, Dîvânü Lügati't-Türk'te ve Kutadgu Bilig'de "çöğen" adıyla bahsedilmektedir.²⁴⁶ Ata oyunu olarak bilinen çevgan oyunu bugün Azerbaycan, İran, Afganistan gibi ülkelerde Türkler tarafından oynanmaktadır. Oyun 2013 yılında "Azerbaycan Geleneksel Spor Çevgân-Chovgan" şeklinde, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesine dahil edilmiştir.²⁴⁷ Geniş bir alanda oynanan bu oyun, iki takım olan atlıların, ellerindeki ağaç sopalarla, keçi derisinden yapılmış topu rakip takımın kalesine atmaya çalışmaları şeklinde oynanmaktadır. Çevgân oyuncusuna "çevgânbaz", çevgân topuna değnekle vuran kişiye "çevgânzen", oyunculara hizmet eden kişiye de "çevgândar" denilirdi.²⁴⁸ Bir yönü askeri eğitime bir yönü de toplumsal değerlere dayanan bu oyunu, Emevî Halifeleri de çok sevmiştir. Halifeler, saray bahçelerinde Cuma günü, sarayın binicilik sahasında bu oyunu oynadıktan sonra masaj yaptırırlar, ardından sıcak bir banyo yaparlardı.²⁴⁹ Oyunu oynamak için sahaya çıkan çevgânbaz,

²⁴³ Akyüz, *Asr-ı Saadette Spor*, C. IV, ss. 377.

²⁴⁴ Akyüz, *Asr-ı Saadette Spor*, C. IV, ss. 371-424; Apak, *Kur'an-ın Geliş Ortamında Arap Toplumu, Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat*, s. 75.

²⁴⁵ Taner Yıldırım, *Abbâsîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü*, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2016, 26/2, ss. 361-362.

²⁴⁶ Atalay, *Dîvânü Lügati't-Türk Tercemesi*.

²⁴⁷ Bahir Selçuk, "Klasik Türk Şiirinde Renkli bir Oyun Çevgân", *I. Uluslar Arası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Madrid*, 19-22 Mayıs 2016, s. 319.

²⁴⁸ Feyzi Halıcı, "Çevgân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 295.

²⁴⁹ Yıldırım, "Abbâsîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü", s. 362.

kendisi için ayrılan alanda seyirciyi rahatsız etmeden oyununu oynardı. Dairesel bir meydana oynanan oyunun ne şekilde oynandığına dair detaylı bilgi verilmemiştir.²⁵⁰

Genel olarak baktığımız zaman eğlencelerden, koşu, yüzme, ok atıcılığı, güreş²⁵¹ gibi sporların bu dönemlerde de yapıldığını görmekteyiz.

5.2. Abbâsîler Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları

Abbâsîler döneminde at yarışları, koşu, güreş, atıcılık ve polo gibi açık hava oyunları ön planda tutulurdu. Bu dönemin ayırt edici özelliklerinden birisi de at yarışları ve diğer müsabakalar için hipodromlar inşa edilmesiydi. Hipodromlarda yemek yeme ve abdest alma yerleri, dinlenme odasının bulunduğu hatta Halifeler için sıcak banyoların hazırlandığı²⁵² rivayet edilir. Abbâsîler’de daha önceki dönemlerden farklı oyunlar da vardı. Dubaraka, Şahma, Dara gibi pek çok oyun bunlardan bazılarıdır.

5.2.1. At Yarışları

Arap toplumunda atın yeri başkaydı. Bu nedenle atla ilgili her güzellik insanlara huzur verirdi. Ayetlere ve hadiseler konu olmuş, hakkında edebî eserler ve şiirler yazılmıştı. Bakımından en çok hoşlanılan hayvanlardan biriydi. Toplumun her kesimi atlarla ilgilenmekten çok hoşlanırdı. At yarışları bu yüzden kıymetliydi. Savaşlara hazırlık için atlara eğitim yaptırarak onları zinde tutmak at yarışlarının önemli amaçlarından biriydi.

5.2.2. Güvercin Yarışları

Abbâsîler Döneminde Araplar delicesine at yarışları yapardı. Kumar tutkunları, güvercinlerin, atlardan daha ucuz olması sebebiyle güvercin alırlar, güvercinleri kumara alet ederlerdi.²⁵³ Bu nedenle Bağdat’ta “suk et-tuyur” (kuşlar pazarı) denilen pazarlarda en çok güvercinler satılırdı.²⁵⁴ Bu dönemde atlar ve at yarışları için edebî

²⁵⁰ Muhammad Manazir Ahsan, Abbasîler Döneminde Sosyal Hayat, “Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar”, çev. Mehmed Emin ŞEN, Tarih Okulu Dergisi, Ocak-Nisan 2012, XII, ss.236-261.

²⁵¹ Bozkurt, “Oyun”, C. 34, ss. 15-16

²⁵² Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarihu’t-Taberî, Tarihu’l Ümem ve’l-Mülûk*, c. III, thk. Muhammed Ebû’l-Fazl İbrahim-Muhammed Ali Baydoun, Beyrût, 1962, ss. 1326-1327.

²⁵³ Ahsan, Abbasîler Döneminde Sosyal Hayat (Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar), s. 240.

²⁵⁴ Câhiz, *Hayavan*, C. III, s. 212.

eserler yazıldığı gibi güvercinler için de yazılmıştır.²⁵⁵ Ancak birçoğu günümüze gelmeden kaybolmuştur.

Abbâsî halifeleri bazı güvercinlerin nerede olursa olsun eve dönme özelliklerini fark edince haberleşme ve posta işlerinde kullanmak üzere eğitmişlerdir. Posta işinde güvercinin koku alma özelliğinden faydalanılmıştır. Her bölgenin kendine has kokusu vardır. Gideceği ve geleceği yerin kokularını çok iyi öğrenen güvercin, bu sayede hem posta hem de iletişim hizmetlerini kusursuz yerine getirmiştir. Bu nedenle Abbâsî halifelerinden Mehdi-Billah güvercin yetiştiriciliğine ve eğitimine önem vermiştir.²⁵⁶

5.2.3. Güreş

Güreş, Abbâsî Halifeleri tarafından çok sevilir, her müsabakası destekleniyordu. Özellikle Bağdat gençlerinin güreşi sevmeleri ve büyük müsabakalar düzenlemelerinde Halifelerin önemli katkıları olduğu söylenmektedir. Rivayetlerde dönemin Halifelerinden el-Mehdi'nin, Abdullah b. Malik'e gözüne takılan gücü, kuvveti yerinde olan bir adamı göstererek onunla güreşmesini istediğini söyler. Müsabakada Abdullah b. Malik, rakibini birkaç hamleyle yere atarak Halife'nin övgüsüne mazhar olur.²⁵⁷ Yine Kaynaklarda güreş sporunu seven ve bu sporu destekleyen Halifelerden Muhammed el-Emin'in, sarayda aslanla dövüşüp aslanı ağır darbelerle öldürdüğü anlatılır.²⁵⁸

5.2.4. Yüzme

Abbasîler döneminde yüzücülük, maharet kazanmaya yönelik bir aktiviteydi. Bu nedenle yüzme sadece spor ve eğlence maksatlı yapılmazdı. Ticarî özelliği olan deniz ürünlerini toplayıp su üstüne çıkarmak için de mahir bir yüzücü olmak gerekiyordu. Dönemin en önemli ihraç maddelerinden biri de hiç şüphesiz incilerdi.²⁵⁹ Dolayısıyla inci avcılığıyla ilgilenen tüccarlar, hedeflerini gerçekleştirebilmek ve dünya pazarında söz sahibi olabilmek adına iyi eğitilmiş yüzücülere ihtiyaçları vardı. Bunun için cesur ve yetenekli yüzücüler yetiştirirlerdi.

²⁵⁵ İbn Nedîm, Kitabın Fihrist'inde, Güvercinlerle ilgili ilk dönem Abbasilerin çok sayıda eser yazdığını bahseder.

²⁵⁶ Corcî Zeydan, *İslam Uygarlıkları Tarihi*, C. I çev. Nejdî Gök, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 303.

²⁵⁷ Taberî, C. VIII, s.174.

²⁵⁸ Suyûtî, *Tarîhu'l-Hulefâ*, 297.

²⁵⁹ Yıldırım, *Abbâsîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü*, s. 353.

Abbâsîler döneminde inci avcısı olmak çok zordu. Bugünün şatlarıyla kıyasladığımızda uzun süre suların derinliklerinde kalan insanları, suda boğulmaktan koruyacak teknik hiç bir malzeme bulunmamaktaydı. Ancak öğrendikleri çok önemli bir şey vardı. O da suda nefes alırken bir balık gibi kulaklarını kullanmalarıydı.²⁶⁰ Dalgıçlar suyun derinliklerinde nefeslerini burun deliklerinden değil de kulaklarının iç tarafında delinen deliklerden verirlerdi. Ayrıca kulaklarını yağlanmış pamukla tıkarlar, burunlarını sert bir şeyle sıkıştırırlardı. Deniz hayvanları siyahtan kaçtığı için, dalgıçlar da zarar görmemek adına ayaklarından baldırlarına kadar siyaha boyanırlardı. Dalgıçların su altında iletişimleri de oldukça ilginçtir. Köpek gibi bağırarak iletişim kurarlar birbirlerine konumlarını bildirirlerdi.²⁶¹

Denizden inci çıkarabilmek için, deriden yapılmış çuvalların içine giren dalgıçlar, bellerine ip bağlayarak denizin dibine dalarlar, daha sonra istiridyeleri toprak ve kumla beraber çuvala koyarak yukarı çıkarırlardı. Bazen inci avcılığı uğruna hayatını kaybeden insanlar da olurdu.²⁶²

Hız. Peygamber'in "Çocuklarınıza yüzmeyi öğretin" buyurmasının ardında çocukların suyla eğlenceli zaman geçirmeleri, geçim derdi olduğunda denizde rahatça av yapabilmeleri, savaşlarda kedilerini koruyabilmeleri gibi çok sayıda neden vardır. Günümüzde deniz canlılarını incelemek, sualtı madenleri çıkarmak, deniz ticareti yapmak yüzmeyi öğrenmenin sadece bir kaç nedenidir.

5.2.5. Satranç

Satranç, Abbâsîler döneminde de favori oyunlardan biriydi. Dönemin halifelerinden satrancı ilk oynayan kişi Halife Harun Reşî'tir.²⁶³ Bu dönemde, toplumun her kesiminden satranca karşı gösterilen özel ilgi, bir eğitim alanı oluşmasına yol açmış, satrançla ilgili şiirler ve kitaplar yazılmıştır. İbn Nedîm'e göre satranç ve tavlayla ilgili ilk kitap yazan Adhî²⁶⁴ adında bir şahıstır. Halife Harun Reşî'tin Oğlu Me'mun ise satrançla ilgili şiirler yazmıştır. Satrancı konu alan edebî eserlerde, satranç oynayacak kişinin vasıflarından ve oyun süresince uyulması

²⁶⁰ Yıldırım, Abbasîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü, s. 353.

²⁶¹ Abdülhalık Bakır, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Taş ve Toprak Ma'mulleri Sanayi*, Ankara 2001, s. 114.

²⁶² Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti-İslam Rönesansı*, trc. Salih Şaban, İstanbul 2000, s. 455.

²⁶³ Yıldırım, Abbasîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü, s. 360.

²⁶⁴ Ahsan, Abbasiler Döneminde Sosyal Hayat (Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar), C. XII, ss. 235-260.

gereken kurallardan bahsedilir. Kişinin kendini oyuna hazır hissetmesinden tutun zeki, dürüst, hazır cevaplı ve eğitilmiş olmasına²⁶⁵ kadar pek çok vasfa vurgu yapılır.

Halifeler çocuklarının strateji geliştirmeleri sabırlı ve zeki olmaları²⁶⁶ için satrancı iyi bilen usta öğreticilerden ders almalarını sağlamışlardır. Bir Saray oyununu olan satranç, zamanla halkın çok sevdiği oyunlar arasında yer almıştır.

5.2.6. Polo Oyunu

Polo, çok eski takım oyunlarından biridir. Oyun Abbâsî halkından beklenen ilgiyi görmemiştir²⁶⁷ ancak Halifeler, özellikle Harun Reşid bu oyunu çok sevmiştir.²⁶⁸ Halifeler sadece eğlenmek için değil savaş stratejileri geliştirmek için de oyunla ilgilenmişlerdir. Günümüzde turnuvalar düzenlenerek eğlence maksadıyla oynanmaktadır.

Polo, at üzerinde her biri dörder kişiden olmak üzere iki gruptan oluşur. Hakemin topu oyuncuların arasına atmasıyla oyun başlar. Her bir grup ellerindeki özel bir sopa ile topa vurarak karşı tarafın kalesine gol atmaya çalışır.

5.2.7. Bukayrî Oyunu (Kum ve Toprakla Oynama)

Bukayrî oyunu, kum ve toprakla oynamayı seven çocuklar için harika bir oyundur. Çocuklar ellerine bir nesne alıp kimseye göstermeden onu sağ ya da sol avucunda saklar, sonra ellerini yumruk yaparak kum veya toprak yığınına gömer, nesnenin hangi elinde olduğunu arkadaşına sorardı.²⁶⁹ Bir başka rivayette de kum veya toprak yığını içine nesne saklanır, yığın ikiye bölünür, diğer oyuncuya yığının içine saklanılan objenin nerede olduğu sorulurdu.²⁷⁰

5.2.8. Hatra Oyunu

Bir başka oyun da “tehlike” anlamına gelen “Hatra” oyunudur. Oyun iki gruptan oluşmaktadır. Oyunu oynamak için kumaş parçaları gerekmektedir. Çocuklar kumaş parçalarını bir araya getirerek düğümler ve bundan kırbaç yaparlar. Kırbaçı eline alan kişi, karşı tarafın oyuncularına vurmaya başlar. Kırbaçlayan kişi diğer grup

²⁶⁵ İbn Ebî Hacıla, Kitab An Mudhac el-Kital fî La'b al-Shatranj, John Rylands Library, MS. 767, fols. 31a-41a.

²⁶⁶ Yıldırım, Abbâsîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü, s. 360.

²⁶⁷ Taberî, C. III, s. 496.

²⁶⁸ Taberî, C.III, ss. 1326-1327.

²⁶⁹ Câhiz, *Hayevân*, VI, s. 145; Ahmed b. İsmâil b. Muhammed Kâşif et-Teymûr, *Lü'abü'l-'Arab*, ss. 12-13.

²⁷⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarât*, C.IV, s. 724.

tarafından yakalanırsa kırbaç elinden alınır. Kırbaçı alınan kişinin grubu yenilen taraf olduğu için diğer grubu sırtlarında taşırlardı.²⁷¹

5.2.9. Dara Oyunu (Vur/Kaç Oyunu)

Dara oyununu Ahmet Teymûr Paşa şöyle tanımlar: Oyunda iki çocuk sırt sırta verip otururlar, diğer çocuklar da bu iki çocuğun etrafında dönerler. Duruma göre ayakta dönen çocuklar, oturan çocukları döverler. Oturan çocuklar ise eğer kendilerini döven çocuklardan birini yakalarsa yakalanan çocuk oturan çocuğun yerine oturmak zorunda kalır.²⁷²

5.2.10. Şahma Oyunu

Arap çocuklarının yaz gecelerinde en çok oynadığı oyunlardan biridir. Oyun iki grupla oynanır. İki gruptan bir kişi seçilir. Her iki grup seçilen çocuğu elde etmek için dövüşürler. Gruplardan biri çocuğu korumaya çalışırken diğeri kendi tarafına çekmeye çalışır. Seçilen çocuğu kim kendi tarafına çekerse o grup oyunu kazanır. Kazanan grup yenilen grubun sırtına binmeye hak kazanır.²⁷³

5.2.11. Dubaraka Oyunu (Gelin Oyunu)

Farsça bir kelime olan Dubaraka, gelin manasına gelir. Çocuklar, yılbaşı gecesinde yaptıkları oyuncakları genç kıza benzeterek süsleyip giyindirirlerdi. Daha sonra bu oyuncaklarını evin damına koyup davul ve flüt eşliğinde ateşler yakarak eğlenirlerdi.²⁷⁴

5.2.12. Cunnâbi Oyunu (Sepet Oyunu)

Cunnab kelimesi Ahmed Teymûr'a göre sepet anlamına gelir.²⁷⁵ Oyun en az iki gruptan oluşur. Çocukların çok severek oynadığı bu oyunda gruplardan birisi sepeti saklar, diğeri de bulmaya çalışırdı. Çocuklarla birlikte zaman zaman büyüklerin de katılmasıyla oyun ayrı bir keyif ve neşe içinde geçerdi.²⁷⁶

5.2.13. Bebek Oyunları

Hız. Peygamber döneminde kız çocuklarının en çok tercih ettiği bebek oyunları,

²⁷¹ İsfahânî, *Muhâdarât*, C. IV, s. 724.

²⁷² Ahmed Teymûr, *Lü'abü'l-'Arab*, s. 30.

²⁷³ Câhız, *Hayevân*, C. VI, s. 146.

²⁷⁴ Ahmed Teymûr, *Lü'abü'l-'Arab*, s. 30.

²⁷⁵ Ahmed Teymûr, *Lü'abü'l-'Arab*, s. 19.

²⁷⁶ Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Egânî*, C. X, s. 280; Ahmed Teymûr, *Lü'abü'l-'Arab*, s. 19.

Abbâsîler döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde kilden yapılan bebekler de vardı ve üzerlerinde değişik hayvan ve insan figürleri bulunurdu. Yine o dönemde çocuk oyuncakları, Bağdat'taki Muhtesib Ebu Sa'id el-Istahri' ye ait oyuncak çarşıları olarak bilinen büyük mağazalarda satılırdı.²⁷⁷ Günümüzde ise oyuncak mağazalarının yanında oyuncak kütüphaneleri de vardır.²⁷⁸ Oyuncak kütüphaneleri alım gücü olmayan ailelere eğitim materyali olarak oyuncak desteği sağlamaktadır.

5.2.14. Tahtadan At Oyunu

Kız çocuklarının düğünlerde tahtadan yaptıkları atla oynadıkları oyuna kuraç denirdi. Tahtadan yaptıkları bu ata güzel bir kıyafet giydirenlerdi, boynuna da ip bağlarlardı. Sonra ipi eğlence esnasında kendilerine çekerlerdi.²⁷⁹

5.2.15. Fındık Kabuğu Oyunu

Câhız, Abbâsîlerin ilk dönemlerinde çocukların evlerinin bahçesinde fındık kabuğu oyununu oynadıklarını söylemektedir. Oyunla ilgili yaptığımız araştırmada kaynaklarda daha fazla bilgiye rastlanılmamaktadır. Kula, zuhluka, tuban, fiyal, midhah, hacura gibi oyunlar bunlardan bazılarıdır.²⁸⁰

²⁷⁷ Ahsan, Abbâsîler Döneminde Sosyal Hayat (Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar), 260; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdi, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Beyrût 1985, s. 251.

²⁷⁸ Mayfield, Margic, "Toy Libraries: Promoting Play, Toys and Family Support, Internationally", *Early Child Development and Care* 87; ss. 1-13.

²⁷⁹ Ahsan, Abbâsîler Döneminde Sosyal Hayat "Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar", s. 260.

²⁸⁰ Ahsan, Abbâsîler Döneminde Sosyal Hayat "Ev İçinde ve Açık Havada Oynanan Oyunlar", s. 260.

6. KUR'AN'I KERİM VE HADİSLERDE OYUN VE EĞLENCE

6.1. Oyun ve Eğlenceyle İlgili Ayetler

Oyun ve Eğlence ile İlgili Ayetler	A'râf 7/51-98	Muhammed 47/36
	Ahzâb 33/21	Mücâdele 58/22
	Ankebût 29/64	Nisâ 4/142
	Bakara 2/14	Ra'd 13/42
	Cum'a 62/11	Sâffât 37/14
	En'âm 6/32-70	Sebe' 34/13
	Enbiyâ, 21/2-3-16-17-55	Şuarâ 26/128
	Enfâl 8/12-60	Târık 86/14
	Hadid 57/20	Tevbe 9/47
	Lokman 31/6	Yunus 10/81
	Mâide 5/57-58-90	Zuhruf 43/83
	Yusuf, 12.	
Oyun ile İlgili Ayetler		

Müfessirler, Kur'an'ı Kerim'in pek çok ayetinde geçen "oyun ve eğlence" kavramlarının dünya hayatının geçiciliğini, kıymeti bilinmeyen, geçip giden zamanı anlattığını ifade ederler. Bunun yanında "Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın"²⁸¹ ayetini, Hz. Peygamber "Kim Allah yolunda, Allah rızası için bir at beslerse o atın açlığı tokluğu için....ahirette bunların karşılığında kişiye sevap vardır"²⁸² sözüyle desteklemiştir. Burada Hz. Peygamber ayetin manasına uygun davranıp, savaş atları yetiştirmiş, bu konuda sahâbeleri teşvik etmiştir. Atların zinde kalması için at yarışları düzenleyerek halkın eğlenmesini sağlamıştır. Yarışlar atların zindeliğinin korunması, savaşlara hazırlanması bakımından çok önemlidir. Bu nedenle Arap halkının en çok sevdiği eğlence faaliyetlerinden biri olan at yarışları, belli aralıklarla tekrarlanır, böylece hem halk gönlünce eğlenir hem de atlar savaşa hazırlanırdı.

Yusûf Sûresi 12. ayet hariç diğer ayetlerde geçen "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir"²⁸³, "Dinlerini oyun ve eğlence konusu edenler"²⁸⁴ "Allah'a oyun edenler"²⁸⁵ gibi "oyun ve eğlence" kavramlarının çocuk oyunları ile ilgisi olmadığı görülür. Sadece Yusuf suresinin 12. ayetindeki: "Yarın onu bizimle gönder. Gezip oynasın yiyip içsin" şeklinde geçen "oyun" kelimesi konumuzla ilgili olup, henüz küçük yaşta olan Hz. Yusuf'un oyunundan bahseder.

²⁸¹ Enfâl, 8/60.

²⁸² Nesâî, Hayl, 28.

²⁸³ En'am, 8/32.

²⁸⁴ Maide, 57.

²⁸⁵ Nisa, 142.

6.2. Oyun ve Eğlenceyle İlgili Hadisler

Oyun ve eğlenceyle ilgili hadis taraması yapıldığında konuyla ilgili hadis sayısının bir hayli fazla olduğunu görülmektedir. Buradan oyun ve eğlence kavramlarının manası tam olarak Hz. Peygamber'in sünnetinden öğrenildiği anlaşılmaktadır.

Oyun ve Eğlence ile İlgili Hadisler	Buhârî	Cihâd, 78-79 Edep, 18-81-112-664 el-Edebu'l- Müfred,1 34	İlim, 18 Libâs, 55 Nikâh, 19
		Eşribe, 22 Fedâilu's-Sahâbe, 18 İdeyn, 2 Cenâiz, 6	Salât,69- 106 Savm, 53 Zebâih, 25 Edeb,59-62-64- 65- 84- 115
	Ebû Dâvûd	Cihâd, 23-67 Edâhî, 11 el-İsabe, I/ 170	Eşribe, 5 Tereccül, 15 el-İsabe fi Temy îzi's- Sahâb e, III/ 80
	İbn Hacer		
	İbn Mâce	Cihâd, 19 Edeb, 43 Et'ime, 61 Eşribe, 97 Fezailu's-Sahâbe, 10-41-81	Libâs, 20 Mukaddime, 11 Nikâh, 50 Mesâcid, 41 Sayd 58-60
	Müslim	İmâret, 97-168-169 Lydeyn, 18-22 I/409, IV/ 115 lydeyn 35-35 Birr, 57	Selam,15 Şîr, 10-39
	Müsned Nesâî		
	Tirmizî	Cihâd, 30 İşretü'n-Nîsâ, 15	Menâkıb, 50 Sayd,1

SONUÇ

İlk dönem İslam Tarihinde “çocuk oyunları ve eğlence araçlarına” yönelik elde edilen bulgular, oyunun çocuk için hayati değer taşıdığını ortaya koymuştur. Yani çocuk için oyun; yeme, içme, uysuma gibi temel ihtiyaçlardan biri sayılmıştır. Hz. Peygamber’in çocuklarla diyaloguna bakıldığında çocuk için oynamanın, eğlenmenin, zamanı ve mekânı olmadığı anlaşılmaktadır.

İslam’ın ilk yıllarında çocuk oyunlarının içeriğine bakıldığında dini motiflerin işlendiği, ahlâkî değerlerin öğretildiği, hareket, diyalog, takım oyunları, doğru oyun ve doğru arkadaş, merhamet, adalet, dürüst olma gibi pek çok kavrama vurgu yapılmıştır. Bu oyunların rolüne bakıldığında çocukların sosyal, duygusal, fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine katkı sağladığı görülmüştür.

Çocuğu rahatlatan, zihinsel dünyasına renk katan, meslek seçiminde etkisi olan oyunlar ve oyuncaklar çok önemlidir. İslam’ın ilk yıllarında tespit ettiğimiz çocuk oyunlarında öncelikli hedefin çocuğun mutlu, sağlıklı olması, ailesi ve çevresiyle güçlü bir iletişim kurmasıdır. İslâm’ın ilk yıllarında oyunun çocuk için bir hak olduğu görülmüş ve bu hak Hz. Peygamber’in hadisleriyle korunma altına alınmıştır. İslâm dini yeni bir düzenleme getirmiştir, çocuklara zarar veren her türlü oyun yasaklanmıştır.

Hız. Peygamber’in torunlarıyla ve diğer çocuklarla oynadığı oyunlar “çocuk oyun oynamaz, ders yapsın, başka iş yapsın” diyen, oyunu gereksiz gören mutaassıp çevrelerin düşüncelerini yıkmış, oyunun çocuğun bir işi olduğunu göstermiştir. Hız. Peygamber bu haliyle ebeveynlere rol model olmuştur.

Oyunlarda fiziksel temasın sağlanması özellikle küçük yaşlardaki çocuklar için önemli olduğu tespit edilmiştir. Hız. Peygamber’in torunlarıyla oynadığı “tırmanma oyunu, deve oyunu” gibi oyunlar buna örnek verilebilir.

Emevîler döneminde satranç gibi masa üstü oyunlarının yaygınlık kazanmasıyla oyunlara evlerde ve saraylarda oynanmaya başlanmıştır. Halifeler çocuklarının strateji öğrenmeleri için bu konuda eğitilmiş kişileri saraya getirmiştir. İnci avcılığı nedeniyle Abbâsîler döneminde yüzücülük önem kazanmış, bu durum

Hz. Peygamber'in “çocuklara yüzücülüğü öğretin” hadisinin haklılığını ortaya koymuştur.

Günümüz şartlarında çocukların bu oyunlardan faydalanabilmelerini sağlayan, çocukları toprakla, doğayla, hava ve suyla buluşturan güvenilir oyun alanlarının olması ve yaygınlaştırılması gerekir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, C. I-VI, Dâru'l Kütübü'l- İlmiyye, Mekke 1978.
- Ahmed b. Hanbel, *Fadâilü's-Sahâbe*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1403/1983.
- Ahsan, Muhammad Manazir, *Abbâsiler Döneminde Sosyal Hayat (Ev İçinde ve açık Havada Oynanan Oyunlar)*, C. XII, çev. Mehmed Emin Şen, Tarih Okulu Dergisi, Ocak-Nisan 2012.
- Akandere, Mehibe, *Eğitici Okul Oyunları*, Nobel Yayınları, Ankara 2003.
- Akyüz, Emine, *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*, Pegem Akademi, Ankara 2010, ss. 80-81.
- Akyüz, Vecdi, *Asr-ı Saadette Spor*, C. IV, BYASİ, İstanbul 2007, ss.371-424.
- Akyüz, Yahya, "İbn Sinâ'nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri", *Dergipark*, 15/1, 1982, ss. 1-2.
- Alaeddin, Ali el-Muttaki b. Hüsameddin el-Hindî el-Burhan Fevrî, *Kenzu'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Efal*, C. 15, Beyrût 1985.
- Altınay, Ramazan, "Satranç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 178-181.
- Altınay, Ramazan, "Erken Dönem İslam Toplumunda At Yarışları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı XVII, İzmir 2006, ss. 129-144.
- Apak, Adem, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, KURUMER Yayınları, İstanbul 2017.
- Arı, Mehmet Salih, "Oyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, ss.361-363.
- Atalay, Besim, *Dîvânu Lügati't-Türk Tercemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed- Dîyânüvî, *Avnu'l-Ma'bud*, Medine 1968.
- Bakır, Abdulhalık, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Taş ve Toprak Ma'mulleri Sanayi*, Ankara 2001.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ, *Ensâb*, Kahire 1959.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabat 1344/1925.
- Bîrûnî, Ebû'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed, *Tahkiku mâ li'l-Hint*, nşr. C.E. Sachau, London1887, ed. Fuat Sezgin, Frankfut 1993, ss. 90-91.
- Bozkurt, Nebi, "Eğlence", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss.483-488.
- Bozkurt, Nebi, "Hadiste Folklor-EĞLENCE", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları* Nu.138, İstanbul 1997.
- Bozkurt, Nebi, "Kasvâ", C. 25, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, ss. 2-3.
- Bozkurt, Nebi, "Ok", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.333-335.
- Bozkurt, Nebi, "Oyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîh-i Buhârî*, çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul 1987.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-Hayevân*, C. I-II, thk. İbrahim Şemseddîn Müessesetü'l-'alâ, Beyrût 2003.
- Canan, İbrahim, "İslâm' da Çocuk Hakları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, Haziran 1995, ss.7-22.
- Canan, İbrahim, *Hz Peygamber'in Sünnetinde Çocuk Terbiyesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1980.
- Cebbûrî, Velîd Mustafa Muhammed Salih. "Elâbü's-sıbyân fî asrı'ri-risale", *Mecelletü Terbiyetü ve'l-İlm*, 4/9 (2012).
- Çelik, Abbas, "Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi", *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2004.
- Cevâd, Ali, *el-Mufasssal fî Tarihî'l-'Arab Kable'l-İslâm*, C. IX Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019.
- Cevâlîkî, Ebû Mansûr Mevhûb b. Amed b. Muhammed, *Kitâbu Tekmîleti Islâhı ma Tağletu Fihî'l-'Âmme*, C. I, thk. Abdülhafız Fergali, Dâru'l- Cîl, Beyrût 1417/1996.
- Cevherî, Ebû Nâsir İsmâîl b. Hammâd, *Tacü'l-luğa*, thk. Ahmed Abdülgaaffar, Dâru İlmu'l-Melâyin, Beyrût 1407/1987.
- Duman, İsmail Serdar, *Emevîler'de Sosyal Hayat*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk, *Sünenu Ebî Dâvûd*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut 1988.
- Efilioğlu, Erol, *Emevîlerin Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- Eliaçık, Muhittin, "Tayyarzâde Ahmed Atâ'nın Bir Baytarnâme Tercümesi", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, ss.1-14.
- Enes b. Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el- Yemenî, *el-Muvatta*, Rûya, 6.
- Ezdî, Ebû Bekir b. Muhammed b. Hasan İbn. Düreyd, *el'İştikâk*, thk.Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dâru'l Cîl , Beyrût 1991.
- Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher, *Tehzîbu'l-Luğa*, C. I, Dâru İhyau't-Turasî'l-Arabî, Beyrût 2001.
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm, *Kitâbü'l-Ayn*, C. I-VIII nşr.Mehdî Mahzûmî ve İbrâhim es-Sâmerrâî, Bağdat 1980-1985.
- Firdevsi Rûmî, *Satranç-Nâme-i Kebîr*, M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, ss. 120-122.
- Ganime, Yusuf, *el- Hiratü'l-Medine ve Memleketü'l-Arabiyye*, Matbatu Denkur, Bağdat 1936.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, Ankara 1963.
- Gökşen, Cengiz, "Oyunların Çocukların Gelişimine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (TAED) 52, Erzurum 2014.
- Hâkim, en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek*, Beyrût 1990.

- Halıcı, Feyzi, “Çevgân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- Halmatow, Sultanberk, *Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri*, Pegem Akademi, Ankara 2015.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamber*, C. II, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Hasan, İbrahim, *Siyasi, Dini, Kültürel ve Sosyal İslâm Tarihi*, C. II, çev. İ. Yiğit-S. Gümüş, İstanbul 1987.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûruddîn ‘ Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecme’u’z-zevâid ve menbe’u’l-fevâid*, C. VIII, Dâru’l-kutubî’l-İlmiyye. Beyrut 1408-1988.
- Hizmetli Sabri, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011.
- Hodgkin, R./Newell, F., *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, Unicef , 2003.
- Hücvîrî, Ebû'l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî, *Keşfü'l-Mahcûb*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 1982.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî, *El-İsti’âb fî ma’rifet’il-Ashâb*, thk. Ali Muhammed Becâvî, IV, Beyrut 1409/1989.
- İbn Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fî Târîhi’l-Mülûk ve’l-Ümem*, C. V, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût 1412/1992.
- İbn Ebî Hacala, *Kitab An Mudhac el-Kital fî La’b al-Shatranj*, John Rylands Library, MS. 767, fols. 3ia-4ia.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, C. V, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrût 1409/1989.
- İbn Habîb, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber*, çev. İsmail Güler, Ankara 2018.
- İbn Hacer, Ebû'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, C. III, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût. trz.
- İbn Hişâm, es-Sîre, C. III, nşr: Ömer Abdüsslâm Tedmürî, Kahire, 1987, ss. 33-36.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim b. ed-Dineverî, *Me’ârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı, Heyetü’l-Misriyye, Kahire 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi*, C. VII, çev. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul 2012.
- İbn Mahled el-Attâr, Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahled b. Hafs ed-Dürî, *Ahbâru’s-Sığar*, nşr. Abdullah Kennûn, el-Akademiyeye, Rabat 1986.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-‘Arabi’l-Muhît*, Dâru’l-Me’arif, Kahire, t.y. I.
- İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el- Kâtib el Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitabü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, C. I, Dâru Sâdır, Beyrût 1957.
- İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhassas*, C. 4.
- İbnu’s-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed ed-Dînerî, *Amelu’l-yevm ve’l-leyle*, C. II, el-Meketebetü’ş-şâmile.
- İbnü’l- Esîr, Ebu’l-Hasan İzzeddîn Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihaye fî Garîbi’l-Hadis*, Kahire 1963.

- İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, C. V, thk. Muhammed Abdülmenâm el-Berî-Abdulfettah Ebû Senne, Dâru'l-İlmiyye, Beyrût 1390/1970.
- İmriu'l-Kays, b. Hucr, *Divânu İmriu'l-Kays*, haz. Abdurrahman el-Musaffî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1425/2004.
- İmriu'l-Kays, b. Hucr, *Divânu İmruülkays*, nşr: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Maârif, Kahire 1984.
- İmriu'l-Kays, b. Hucr, *Divânu İmruülkays*, haz. Abdurrahman el-Musaffî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1425/2004.
- İmriu'l- Kays, Zuheyr b. Ebi Sulma, Lebid b. Rebi'a, 'Amr b. Kulsüm, *Yedi Askı*, çev. Kenan Demiryak, Nurettin Ceviz, Nevzat H. Yanık, Ankara Okulu Yayınları, İstanbul 2010.
- İsbehani, Ebû's-Şeyh, *Hz. Muhammed'in Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.
- İsfahânî, Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Adil b. Yusûf, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1419/1998, 1/441.
- İsfahânî, Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî, *el-Egânî*, C. X.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, *Muhâdarât*, C. IV
- Kardâvî, Yusuf, *el-Halal'u ve'l-Haram*, çev. Ahmed Çetinkaya, Nida Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Kaysî, Ebû Ali Hasan b. Abdullah, *İdâh*, C. II, thk. Muhammed b. Hamûd, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1408/1987.
- Kâzım, Şakir Mecîd, *El'abû'l-etfâl inde'l-'Arab kable'l İslâm*, Mecelletü'l-Âdâb, Basra 2007.
- Keskin, Yusuf Ziya, "Hz. Peygamber'de Çocuk Sevgisi", 1. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, Şanlıurfa, 21-22 Nisan 2007.
- Kettânî, Muhammed Ebdülhay b. Abdülkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, C. I-II, çev. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Kurtubî, Ebû ' Umer Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Endelüsî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, C. IV, thk. Ahmed Emîn, İbrâhîm el-Ebyârî, 'Abdusselâm M. Hârûn, Kahire, 1949.
- Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *el-Muhalla*, C. IX.
- Kuzeyha, Riyad, *el-Fâkîhetu ve'd-Dıhk fi't-Tûrasi'l-Arabiyyi'l-Meşrikî*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût 2006, ss.88-89.
- Makrîzî, Muhammed, *İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'r-Resûl*, C. IX, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, Beyrût 1420/1999.
- Mahmûd 'alî, *Kutüfun Bâsime min Hadaiki'l- Fukâhe*, el-Va'yu'l-İslâmî, C. 410, Kuveyt 1420/2000, ss. 58-61.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Beyrût 1985.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali, *Mürûcu'z-Zeheb ve Me'âdini'l-Cevher*, C. III, thk. Abdü'l-Emîn Ali Mehannâ, I-IV, Müessetül'l-A'lâ li'l-Matbû'ât, Beyrut 2010.
- Mez, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti-İslam Rönesansı*, trc. Salih Şaban, İstanbul 2000.

- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abrür-raûf b. Tâcil'ârîfîn b. Nûridîn Âlî el-Haddâdî, *Feyzu'l-Kadîr*, C. 4, ss.328, 5479.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh; Sahîhi Müslim ve Tercemesi*. C. I-VIII, cev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul 1967-1970.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Âlî, "Hayl", C. 7.
- Nuveyrî, Ebû'l-Abbâs Şîhabüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureyşî, *Nihâyetu'l-ereb fî Funûni'l-Edeb*, C. IV, Dâru'l-Kutubî'l-Misriyye, Kahire, t.y.,
- Özcan, Abdülkadir, "Güreş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss.317-320.
- Rad'î, Şerîf, *Nehcü'l-Belâğa*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1972.
- er-Râgıp el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, 3.bas., İstanbul 2012.
- Sabuncu, Ömer, *Âişe Bint Ebû Bekir*, Siyer Yayınları, İstanbul 2019.
- Sağlam, Bekir, *Model İnsan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Sâmi, Şemseddîn, *Kamûs-ı Türkî*, "I'ab", Şifa Yayınevi, İstanbul 2012.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Ömer, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss. 51-53.
- Sarmış, İbrahim, "Ebû Hıraş el-Hüzelî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss.158-159.
- Selçuk, Bahir, "Klasik Türk Şiirinde Renkli bir Oyun Çevgân", *I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, Madrid, 19-22 Mayıs 2016.
- Serbest, Kâmile, "Divânü Lugâtî't-Türk ve Uygur Türkleri'nde Çocuk Oyunları", *Uluslararası Uygur Araştırma Dergisi*, 2019, ss. 101-114.
- Sibâî, Mustafa, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût 1405/1985.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî, *Târîhu'l-Hulefa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulcebbar, Mısır, 1952.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî, *el-Câmiu's-Sağîr*, C. II, Kahire 1954.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî, *Târîhu'l-Hulefa*, Asalet Yayınları, İstanbul 2018.
- Taberânî, Ebû'l Kâsım Muhammed b. Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *Mu'cemu's-Sağîr*, Beyrût 1983.
- Taberânî, Ebû'l Kâsım Muhammed b. Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, C. V, el-Mektebetu's-Şâmile.
- Teymûr, Ahmed b. İsmâîl b. Muhammed Kâşif, *Lü'abü'l-'Arab*, ss. 12-13.
- Temir, Hakan, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Kabile Dışı Unsurlar: Sa'âlik Grupları", *Siyer Araştırma Dergisi*, Tokat 2019.
- Temir, Hakan, "Hz. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları", *XIV. Uluslararası Mevlîd-i Nebî Sempozyumu İslam ve Çocuk*, Şanlıurfa 2020.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *es-Sünen*, C. IV, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, 1981.

- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Oyun”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, “Tahterevallı”, Türk Dil Kurumu Yayınlar, Ankara 2005.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, ss.189-190.
- Yavuzer, Haluk, *Anne Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.
- Yeniçeri Celal, *Hiz. Peygamber’in Çevreciliği ve Spor Etkinlikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.
- Yıldırım, Taner, Abbâsîlerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2016. 26-2, ss. 361-362.
- Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2010, ss.68-70.
- Yurduseven, Rabia, *Hiz. Peygamber’in Hadislerinde Empati*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.
- Yüksel, Ahmet Turan, *İslâm’ın İlk Döneminde Ticârî Hayat*, İstanbul 1999.
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Fâ’ik fî Garîbi’l-Hadîs*, C. III, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru’l-Ma’rife, Kahire 1945.
- Zevzenî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu’l-Mu’allekâti’s-seb’*, Daru İhyai’t-Turasıl, Beyrût 1853.
- Zeydan, Corcî, *İslam Uygarlıkları Tarihi*, C. I, çev. Nejdî Gök, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Zühayli, Vehbe, *Üsâme b. Zeyd*, Dâru’l-Galem, Dimeşk 1417/1996.
- Türk Dil Kurumu, “Oyun” sozluk.gov.tr (Erişim 6 Aralık 2021).

ÖZ GEÇMİŞ

Semiha ATMACA Samsun Çarşamba İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 03.07.2014 tarihinde mezun oldu. 2020 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Dini Danışmanlık ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans programını bitirdi. 2020 yılında aynı enstitüde İslam Tarihi ve Sanatları Yüksek Lisans programına başladı. B., orta derecede Arapça bilmektedir (06.01.2023)

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-4578-1408

Yayınlar:

1. Atmaca, S., Sakal F. “İlk Dönem İslam Tarihinde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları”, *İlahiyatta Araştırma ve Değerlendirmeler*, Aralık 2022, ss. 167-181.
https://www.gecekitapligi.com/Webkontrol/uploads/Fck/ilahiyataralik2022_2.pdf